

Transilvania

An. XLV.

1 Aprilie v. 1914.

Nr. 4.

Școala reală gr.-or. română din Brașov.

— Câteva date informative. —

Românii de sub coroana Sf. Ștefan nu se găsesc în situația fericită de a se mândri cu multe școli. Îndeosebi ce privește învățământul secundar, școlile existente nici pe departe nu mulțumesc trebuințele neamului nostru. Cu atât mai dureros te atinge, când ești nevoit să constați că și cele puține ce le avem, nu-s destul de cunoscute și că rostul și importanța lor nu-s deajuns apreciate.

O astfel de constatare tristă am făcut, într'o vară, cu ocazia unei călătorii din Budapesta spre Brașov. Anume, un părinte căruia i-a hărăzit Dzeu o familie mai numeroasă, se plângea prietenului său, unui căpitan de infanterie, ce multă bătaie de cap are cu băieții până îi vede trecuți prin școli, și după aceea, câtă greutate va mai întîmpina până să le aleagă o carieră potrivită.

«Îmi vine nespus de greu», vorbiă dânsul, «să bat drumurile pe căldurile aceste, dar n'am ce face: trei băieți de școală să-i așezi cum se cuvine, nu e lucru de glumă! Cel mai mare merge în clasa VI la gimnaziul din Arad, al doilea, având spirit speculativ, s'ar potrivi de minune la negoț, însă cum n'a învățat carte românească și nu știe nici limba franceză, va fi greu să mi-l admită în școala comercială din Brașov, unde-i cerne așa de tare, că nici jumătate din cei anunțați nu se pot primi. Pe cel mic, care a terminat școala primară, încă nu m'am hotărit unde să-l dau. Probabil că-l duc și pe dânsul la Brașov, să-l înscriu în gimnaziu, și ca să nu le mai port grija, îi plasez pe amândoi în Internatul școlilor. Nu știi cum să nimerеști mai bine cu ei. De advocați e plină țara, așa că și prin sate își fac concurență, candidații de profesori nu găsesc catedre, teologii

absolvenți așteaptă cu anii după parohii, chiar și medici avem deajuns. Ce să mai înceapă bieții tineri?»

«Păcat că n'avem vr'o școală reală, din care elevii ar putea merge în număr mai mare la școlile militare; acum în armată e mare lipsă de ofițeri, și mai ales de ofițeri români», — observă căpitanul.

Atunci m'am amestecat și eu în conversație: «Cum să n'avem? În Brașov pe lângă gimnaziu complet și școala comercială superioară avem și o școală reală inferioară, unde au studiat și o seamă de elevi, cari azi servesc ca ofițeri activi în armată».

Această neorientare în privința institutelor noastre de creștere și învățământ mi-a dat mult de gândit și astfel m'am decis, să servesc publicul nostru mare cu câteva informații ce privesc însemnătatea școlii noastre reale din Brașov și îndreptățirea ei de a exista.

Școala noastră reală s'a înființat în toamna anului 1869. Cu 19 ani înainte i-a premers întemeierea gimnaziului. Și dacă vrednicii negustori nu s'au grăbit să-și întemeieze mai întâi școala reală și cea comercială, cari se potriveau mai bine cu relațiunile și trebuințele lor, nu indiferentismul sau nepriceperea au fost cauza, ci îndemnul covârșitor al unei mari individualități, care în altă direcție li-a îndreptat gândirea și pe altă cale li-a îndrumat stăruința, — îndemnul înțeleptului și însuflețitului Ioan Popasu, pe acea vreme protopop al Brașovului.

Popasu nu putea iniția înființarea unor institute, cari pe acel timp păreau de interes local și importanță mărginită, ci inima sa largă și nobilă se gândia la cultura neamului întreg, la ridicarea unei școli, care să răspândească lumină și căldură asupra tuturor Românilor deopotrivă.

Brașovul de pe acele vremuri eră un vestit centru comercial. Negustorii români dimpreună cu «Compania grecească», ca cei mai pricepuți mijlocitori ai schimbului de mărfuri cu orientul vecin, erau sufletul comerțului levantin. Chiar în școala din Cetate, înființată la anul 1836 și condusă timp de 9 ani, de nemuritorul Barițiu, se făcù începutul pentru predarea unor studii practice și comerciale. Barițiu, a fost un fel de «spiritus rector» la organizarea gimnaziului nostru, și tot dânsul fù urzitorul ideii de a se ridica pe lângă gimnaziu și o școală reală și comercială.

Când la anul 1869 s'a înființat școala reală, cu puține mijloace materiale și fără ca printr'o rentă suficientă să i se asigure viitorul, s'a dovedit din nou simțul de jertfă al fruntașilor brașoveni și optimismul lor izvorit din dorul pentru progres și cultură.

Școala, întocmită după «Proiectul de organizație» austriac, acomodat planului de învățământ al școlilor reale inferioare din Ungaria din 1868, avea de scop a pregăti elevii pentru școala reală superioară, însă totodată a-i înzestră cu cunoștințe speciale astfel, că dacă vor părăsi școala, să-și fi însușit pe lângă o cultură generală și cunoștințe necesare pentru vieța practică: pentru meserii, industriei, negoț ș. a.

Datele statistice ale primilor ani ne dovedesc, cu ce nepăsare privia publicul la tânărul institut. În cei șase ani dintâi frecvența se mărginea cam la 60 elevi. Abia când s'a văzut, că elevii ieșiți din reale sunt mai bine pregătiți pentru comerciale decât cei din gimnaziu, numărul realiștilor a început să se sporească. Astfel numărul inmatriculaților a crescut an de an, până ce la 1887 a atins cifra de 100, iar dela anul 1887—1899 numărul lor a trecut totdeauna peste 100; în anul 1894 a fost chiar 148 elevi. Dela anul 1899 încoace frecvența a scăzut iarăși sub 100.

Două sunt cauzele cari au pricinuit scăderea: înființarea gimnaziului și școlii comerciale de stat din Făgăraș și înrăutățirea stărilor economice din comunele Săcele și Bran, din cari mulți economi de vite, siliți de împrejurări au emigrat în regatul vecin.

În ultimii ani am avut cam 80—100 elevi inmatriculați. După terminarea clasei IV cei mai mulți dintre ei urmează școala comercială.

Până înainte cu vr'o 12 ani școala noastră comercială primiă numai absolvenți de reale inferioare, iar cei ce veniau dela alte institute aveau mai întâi să dea un examen de diferență, din studiile cari nu le-au învățat, mai adesea din limba franceză. Acuma, când restricțiunea veche a încetat, profesorii dela școala comercială se plâng adeseori, că întimpină serioase greutăți cu elevii ce vin din alte părți, pentrucă nu cunosc de fel limba franceză, iar cea română și germană prea puțin. — Lucru firesc. În școala noastră, ca în toate realele, se pune

mare preț pe studiul limbilor moderne. Limba maghiară se învață în toate patru clasele în câte 3 și 4 ore pe săptămână, tot astfel și limba germană, limba franceză în clasa a III și IV în câte 3 ore.

Dar nu numai limbile se învață în reale mai intensiv, ci și desemnul geometric și cel liber, care cultivă gustul estetic și dezvoltă simțul pentru armonia formelor. Iată un avantaj mai mult pentru un comercialist, fiindcă scrisoarea frumoasă și acuratețea în purtarea registrelor se înșiră printre cerințele principale la contabilitate și la alte afaceri de birou.

În anii din urmă frecvența la școala comercială s'a sporit peste așteptare, și fiind localitățile prea strâmte, mulți din cei anunțați sunt nevoiți a-și căuta norocul în altă parte, pe când absolvenții școlii noastre reale au totdeauna întâietate la înscrierea în clasa I comercială.

Din toate acestea rezultă, că celce dorește să aibă în școala comercială un spor mai real, să-și câștige mai ușor și mai temeinic calificația recerută, să învețe mai întâi cursurile pregătitoare la școala noastră reală.

La comerțul practic absolvenții școlii noastre reale au început să se aplice abia de câțiva ani, însă nădejdea e mare că numărul lor se va spori. Pentru noi e doar necesitate vitală ca să se deschidă toate căile de înaintare economică și să se înceapă și în ramura negoțului o emulație statornică cu elementele conlocuitoare. Dar ca să ai sorți de isbândă se cere și aici carte. Negustorul de tagma veche nu mai poate ținea concurența, pentrucă nu cunoaște exigențele și pretențiile lumii moderne. — Cel puțin patru clase reale trebuie să înveți, ca să devii mai întâi ucenic și calfă de prăvălie, până să intri în rândul negustorilor.

Mulți elevi, mai ales din Scheiul Brașovului, după terminarea de două clase reale, se aplică la meserii și în chipul acesta contribuiesc la ridicarea și întărirea păturii industriașilor.

Mai în fiecare an am avut și elevi, cari au mers la școala reală superioară, unde au continuat studiile cu bun succes. Nici nu se putea altcum, fiindcă la noi s'au însușit toate cunoștințele trebuitoare pentru cursul superior.

Unii dintre absolvenții noștri au intrat în școlile militare și azi ocupă în armata comună rang de ofițer.

Aici îmi iau voia a deschide o mică paranteză.

De un timp încoace la școala noastră nu mai vin elevi, cari au de gând să îmbrățișeze cariera militară, ceea ce înseamnă o mare pierdere. — Timpul de studiu în școlile militare nu ține lung și nu e împreunat cu multe cheltuieli, ocupația de ofițer nu e prea grea, pe când înaintarea în rang și salar e sigură. Dintre români sunt mulți înrolați în armată. Există câteva regimente formate în partea cea mai mare din români, adică din feciori români, pentru că numărul ofițerilor români e disparent de mic. Acest fapt constatat trebuie să ne pună pe gânduri. Cine a servit vreodată ca soldat, știe ce greu o duc bieții feciori când subofițerii și ofițerii nu le cunosc îndeajuns limba. Cum să priceapă ei cele predate în școala de recruți și cu ce să se aleagă din multele învățături și povețe bune ale superiorilor, dacă nu li se vorbește la înțeles? — Numai cu vorbe în limba lui îi deschizi soldatului de rând inima, îi câștigi alipirea, îl însuflețești și faci din el viteaz. De aceea putem afirmă cu toată îndreptățirea, că nu numai interesul neamului nostru reclamă un număr mai mare de ofițeri români, ci interesul patriei întregi.

Prin urmare, să facem o propagandă cât de intensivă în această direcție și să îndemnăm cât de mulți elevi să intre în institutele militare. Să se deprindă și tinerii noștri a alege cariere, unde concurența e mică, dar e foarte mare folosul celor vor aduce obștii.

*

Școala noastră reală, în răstimp de aproape 45 ani, a făcut multe servicii neamului, însă în starea actuală ea nu mai poate funcționa multă vreme. De bună seamă că nici frunțașii brașoveni n'au înființat-o ca ea veșnic să rămână o instituție neisprăvită, redusă la patru clase inferioare, ci se gândiau să o mărească amăsurat trebuințelor ce se înmulțesc, să o completeze la opt clase, ca astfel ea să formeze un organism de sine stătător, chemat a îndeplini un rol de frunte în viața noastră culturală. — Acum vedem apropiindu-se timpul când se va realiza și acel gând, pentru că stăruitorii urmași, cari arată cea mai mare bunăvoință pentru toate institutele noastre de învățământ, se nizuiesc serios să calce pe urmele vrednicilor înaintași.

Un neam ca al nostru, care se află în toiul evoluției, în

plină dezvoltare sufletească și materială, simte greu cadrele înguste, în mijlocul cărora e nevoit să se miște. Râvna de muncă, îndemnul spre progres îl mână cu putere elementară pe căi neumblate. E ca o apă în creștere, care rupe zăgazurile și își caută alvie nouă; e ca un arbore uriaș, care-și întinde rădăcinile prin pământ sterp și printre stânci, ca să ajungă la izvoare mai bogate de hrană.

Dar în concurența ce are s'o poarte cu alte elemente, lupta e nespus de aspră și legea de fier a naturii ne dovedește, că cununa învingerii i se împletește numai aceluia, care e înzestrat cu însușiri superioare. Astfel de însușiri, astfel de arme hotărâtoare e în stare să-i hărăzească omului numai școala. Și dacă aceasta nu o găsește între ai săi, e silit să alerge la străini. Cu câtă trudă și amar e împreună calea din urmă, știe numai celce a bătut-o.

Poporul nostru are mare nevoie de tot felul de școli, mai ales de școli medii, și până la altă situație mai favorabilă, va trebui să se întregească deocamdată cele două inferioare existente, — gimnaziul din Brad și școala noastră reală.

Se va susține că poate, că publicul mare, deprins așa de bine cu gimnaziile clasice, nu s'ar prea încălzi pentru reale superioare și nu li-ar da sprijinul cuvenit. Să nu uităm însă, că toate instituțiile noastre la început tânjesc și roadele lor binefăcătoare se arată mai târziu. — De altcum a sosit vremea să se pătrundă și lumea noastră de ideile nouă și să înțeleagă însemnătatea mare și folosul științelor naturale. Să se știe și la noi, că aceste studii interesante și instructive au și o mare putere educativă, fiind de mult constatat, că o lecție din Biologie sau Fizică poate tot așa de bine să încălzească inima și să nobilizeze simțirea, ca orice capitol din Odisee sau Eneidă.

Azi, în secolul electricității, al aeroplanelor și altor ingenioase creații tehnice, ni se impune să deșteptăm în pături cât mai largi ale poporului interesul pentru învățământul real și pentru școlile speciale, ce oferă tineretului nostru câmp nou de muncă. Mai întâi e tehnica cu diferitele ei ramificații (electrotehnica, chimia tehnică, mecanica, arhitectura etc), apoi montanistica, silvanistica, agronomia, academiile militare, academia de comerț ș. a. — toate aceste institute înalte stau deschise absolvenților de reale superioare.

Gimnaziul nostru superior abia mai poate primi pe toți elevii, ce ne vin an de an dela școli străine. Un inconvenient ce s'ar înlătură foarte ușor, dacă în viitor această mare sucrescență s'ar împărți între două institute. Unii dintre maturizanți, cari urmează la tehnică, montanică, silvanistică ș. a. capătă doar în reale o pregătire mai corăspunzătoare carierii ce o îmbrățișează.

Pe timpul când această școală s'a întemeiat și prin binecuvântarea arhierescă, primită dela marele Șaguna, s'a sfințit, poporul nostru treceă printu'un proces de vie fermentație, — putem zice, — proces de renaștere, și multe erau dorințele și nădejdele ce se legau de toate instituțiile atunci create. Dacă școala reală după un trecut de 45 ani n'a atins acea înălțime, ce au visat-o fericiții ei fondatori, piedeca principală au fost împrejurările vitrege, cari au apăsas cu toată greutatea asupra manifestărilor de ordin cultural.

Acuma însă, când ne încunjură o atmosferă mai prielnică, când și la noi vieța economică începe să pulseze mai puternic și să pretindă loc mai larg de expansiune, vine vremea, ca fofurile noastre superioare să se gândească serios la întregirea ei.

Peste 5 ani școala își va serbă jubileul existenței sale de 50 ani. O prăznuire mai deamnă și mai înălțătoare nu mi-ași putea închipui, decât ca cu acea ocazie să se pună baza la completarea ei, prin deschiderea clasei a V reale. Să se întregască și să se mărească și acest vechiu institut, ca să devină un adevărat focar de știință, merit să dea nouă orientări, nouă îndrumări vieții noastre culturale!

G. Chelariu.

Istoria literaturii noastre vechi.

Cursuri populare de Sextil Pușcariu.

CAPITOLUL II.

Întăiele scrieri și tipărituri în limba română.

7. ACTE ȘI NOTIȚE ROMÂNEȘTI.

Evenimentele istorice au făcut ca limba slavonă, fiind limba bisericii, să fie singură întrebuințată în actele publice și în literatură. Știința de carte aveau aproape numai călugării, care făceau însă toții școala de slavonie, așa încât întrebuințau limba streină chiar când scriau cronicile țarilor lor. În astfel de împrejurări, întrebuințarea limbii române în scris nu se putea face decât în mod excepțional de cei ce scriau incidental pentru trebuințele lor zilnice, fără de a ști slavonește.

Întăia urmă databilă despre întrebuințarea limbii române în scris e din a. 1484. Despre jurământul omagial pe care Ștefan cel Mare îl făcù regelui Poloniei Cazimir, se spune că «haec inscriptio ex valachico in latinum versa est». Din nefericire nu ni s'a păstrat ciorna românească, pe care marele Domn, înainte de a o fi dat secretarului său s'o traducă, o va fi scris însuși în limba sa, cumpănind bine fiecare cuvânt din importantul act. Avem însă o scrisoare românească din anul 1521, prin care un Câmpulungean cu numele Neacșu, înștiințează pe judele Brașovului despre trecerea Turcilor peste Dunăre. Neacșu, nefiind om învățat, nu va fi știut slavonește, și i-a fost de sigur peste mână să dea scrisoarea aceasta de natură confidențială vreunui pisar s'o traducă slavonește, mai ales că judele Brașovului știă bine românește. Notițe scurte românești se găsesc incidental și pe alte documente din întăia jumătate a veacului al XVI-lea, dar abia pe la sfârșitul lui actele și scrisorile românești încep să se înmulțească, mai ales în regiunile muntene din apropierea Ardealului și în scrisorile trimise în Transilvania. La 1573 întâlnim printre cei ce scriu românește pe un egumen al mănăstirii Bistrița Olteniei, ceea ce e o dovadă despre declinul culturii slavone chiar și în mănăstiri. În același timp se

inmulțește și numărul glosei românești în cărțile slavone, dovedindu-se astfel trebuința unor ajutoare pentru înțelegerea lor. Tot la sfârșitul veacului XVI dă boierul moldovean Luca Stroici unui prieten din Polonia acea mostră de «Tatăl-nostru» românesc, scris cu litere latine, despre care pe nedrept s'a făcut atâta caz în istoria literaturii române. În sfârșit, la 1600, e dată întâia poruncă în limba românească de Mihaiu Viteazul, ca Domn al Ardealului.

8. ÎNTÂIA INFLUENȚĂ APUSEANĂ.

În felul acesta, încetul cu încetul se putea generaliza, de-odată cu treptata scădere a cunoașterii limbii slavone, uzul de a scrie românește. Dar e evident că împrumutarea acestei culturi slavone înseamnă în același timp declinul culturii mănăstirești și, de-odată cu ea, a culturii timpului în de obște. Astfel, în Principatele române, lipsește condiția ca începutul de a scrie românește să devină începutul unei literaturi în limba națională. Condiția aceasta a existat însă în Ardeal, și ea se datorește unei influențe apusene. Pe când în Principate se făceau întâiele încercări de a-și așterne gândul în limba părintească, în Transilvania existau cărți întregi talmăcite în românește.

Dacă pe la sfârșitul veacului XVI documentele românești se înmulțesc în părțile din nemijlocita apropiere a Ardealului și dacă în ele felul de a se exprima nu mai e atât de stângaci ca mai înainte, aceasta se datorește în mare parte tocmai cărților care treceau munții și se răspândeau în Țările românești.

Biserica catolică, ajungând la o putere extraordinară, care **Husitismul.** aduse cu sine o îndepărtare tot mai mare de simplitatea creștinească și o apăsare de nesuportat asupra credincioșilor, se iviră, pe la sfârșitul veacului de mijloc glasuri din ce în ce mai puternice care *protestau* împotriva jugului și a stricării moravurilor și cereau o *reformă* a bisericii. Învățăturile englezului Wicleff aflară răsunet și în afară de hotarele țării sale, cu deosebire în regatul Boemiei, unde înaintea lui Luther, predică Ion Huss doctrina nouă. Acesta fu persecutat și ars pe rug, dar flacăra care i-a mistuit corpul s'a întins cu o repezițiune uimitoare, cuprinzând, în afară de Boemia, părți mari din Ungaria, din Ardeal și din Moldova,

E mai presus de orice îndoială că ereticii din părțile Cenalului, ale Orăzii-mari, din Banatul timișan, din Ardeal și din Moldova, despre care fac mențiuni o mulțime de documente de pe la jumătatea veacului al XV-lea, erau în mare parte Români. Dar nu trebuie să ne închipuim acest husitism românesc ca o trecere conștientă dela o lege la alta. Ruperea de sub puterea episcopilor, predicată de Huss, eră pentru Români o luptă contra episcopilor catolici care-i persecutau și-i dijmuiau. Pentru Români asupriți, nouăle învățături erau o ocazie binevenită de a sfărma jugul asupritorului de alt neam. Puținele inovațiuni față de legea lor, le-au primit pe nesimțite și le-au pierdut iară fără să bage de seamă, căci ele se reduc la amănunte teologice, pe care Români ardeleni nu erau destul de învățați ca să le poată distinge.

Cea mai mare importanță o avea faptul că Husiții propaga legea sfântă în limba fiecărui neam. Cât de binevenită le va fi fost mai ales Românilor ardeleni această inovație, preoților acelora care trebuiau să facă slujba în limba slavonă, având ei înșiși o cultură slavonă atât de primitivă, încât abia puteau ceti, fără de a pricepe bine, textul biblic! Cât de binevenit credincioșilor, căroră le fu dat acum deodată a înțelege cuvântul mântuitor!

E meritul dlui Iorga de a fi arătat că acestei propagande husite între Români se datoresc întâiele traduceri de cărți sfinte în limba română. Nu știm încă nici cine, nici când — pe cât se pare, în a doua jumătate a veacului al XV-lea, — nici unde — sânt indicii care ne face să localizăm întâiele noastre texte vechi în regiunea din nordul Mureșului, — dar e aproape sigur că, după exemplul husiților de alte neamuri, s'a apucat vreun preot român să traducă cărțile slavone în limba românească.

Limba pe care o scria eră stângace, căci nimeni n'o mlădiase încă pentru cerințele literare, și ea svâcnea sub condeiu precum zburdă un cal neînvățat pe care un îndrăzneț a încălecat fără șea. Dar tocmai în zburdălnicia ei ne e prețioasă, căci ea ne dă o imagine cum vorbeau strămoșii noștri înainte cu patru veacuri și jumătate, într'o regiune care păstră multe cuvinte și construcțiuni latine, pierdute pe aiurea din graiu. La «neam» se zicea *gintu* (*gens*), la «treabă» *op* (*opus*), la «doresc» *desider* (*desidero*), la «ginere» *mărit* (*maritus*), la «frică» *te-*

moare (timor), se păstră încă, ca la Istro-români, verbul latin ire «a umblă», se distingeă încă între gură, care ca și nemțescul «Maul» se întrebuiță numai pentru animale, și între rostul omenesc, a sărută aveă încă înțelesul latinescului «salutare», prepoziția pe (pre) încă nu eră întrebuițată la acuzativ, (ca la Aromâni, Megleniți și la Români din Istria) și în locul perifrasticului «dacă aș fi fost» se conjugă se eu fure, se tu furi, etc. (fuerim, fueris). Și în pronunțare erau deosebiri mari. Astfel strămoșii noștri aveau vocale nazale, ca Francezii și Portughezii, aveau rotacism (n prefăcut în r între vocale), etc.

Exemplul anonimului sau anonimilor care au dat întâiele cărți românești a fost urmat de alții și copiile și nouăle traduceri par a fi dăinuit mult timp după ce mișcarea husită a fost potolită, după ce micile modificări ale cultului primite de Români de la husiți au fost uitate din nou. Din nenorocire nu ni s'au păstrat decât puține documente din vremea aceasta, și aceste puține poartă și ele pecetea vremilor mai nouă, nu sânt originale din sec. al XV-lea, ci, precum dovedește hârtia și scrisoarea, numai copii și copii de pe copii din sec. al XVI-lea.

Vom înțelege ușor de ce ele s'au pierdut. Înainte de toate în Ardeal nu existau acele mănăstiri bogate și protejate de domnitori, ca în Țările române, ca să păstreze cu scumpătate manuscrisurile caligrafiate pe pergament scump și împodobite cu desemnuri colorate. Cei ce scriau și copiau în Ardeal erau preoți simpli și săraci, care n'aveau nici învățătura să așeze cu artă literă lângă literă, nici banii trebuitori să cumpere pergament și văpseli. Cărțile acestea s'au scris deci pe hârtie proastă, cu cerneală spălăcită; cele mai multe vor fi pierit cu vremea rupându-se și zdrențuindu-se. Nici o podoabă nu le făcea prețioase, nici o arhivă nu le-a asigurat viitorul. Dacă câteva din ele s'au păstrat în vreo mănăstire moldoveană, ele erau ținute în mod clandestin, căci biserica din Principate, sub influența slavismului și a teologilor erudiți pe care-i adăposteă, nu puteau suferi cărți bisericesti scrise românește, considerându-le de potrivnice canoanelor și privind pe Ardelenii husiți ca pe niște eretici.

Cel mai vechiu dintre manuscrisele care ni s'au păstrat, **Codicele** o traducere a «Faptelor apostolilor» s'a găsit în Bucovina, la **Voronețean**. mănăstirea Voronețului. El e însă fragmentar și e evident că a fost rupt de bună-voie, deoarece un oarecare Constantin din

Dorna din mănăstirea Voronețului a scris pe el la 1733: «Această carte au fost scrisă pe rumânie și nu-i bună de nimica». E vestitul *Codice Voronețean*, editat cu multă îngrijire de Dl Sbiera. Deși exemplarul pe care-l cunoaștem e o copie din sec. al XVI-lea, copistul a păstrat cele mai multe dintre particularitățile limbii originalului, precum e rotacismul consecvent, păstrarea lui *u* final, semnul $\uparrow$ pentru indicarea vocalelor nazalizate ș. a., particularități care în parte se mai păstrau încă și în limba copistului. În alte privințe însă el a modernizat limba originalului, întâmplându-i-se cu toate acestea să transcrie ici și colo forme ca *întânia*, *cleamă-se* (alături de formele modernizate *întâia*, *chiamă*), care dovedesc că originalul din sec. al XV-lea păstră încă pe *n* și pe *l* muiat, precum până azi ele se conservă în dialectele din sudul Dunării și la Istro-români.

**Psaltirea
scheiană.**

Tot din vremea aceasta trebuie să fie și traducerea Psaltirii, care ni se păstrează în mai multe copii, dintre care cea mai importantă e *Psaltirea scheiană*, numită astfel după Dl Sturdza Scheianul, care a donat-o Academiei Române. De un deosebit interes este mărturisirea credinței dela urmă, în care se strecoară «filioque» al bisericii apusene, prin ceea ce se dovedește încă odată că la temelie acestor traduceri trebuie căutată o influență apuseană.

Unele dintre aceste exemplare sânt bilingve, dând și textul slavon pe lângă traducerea românească — un obicei care avea să dăinuiește și mai târziu — ceea ce le face să apară ca un fel de simbol al luptei ce se dădea între tradițiune și între spiritul inovator: ceice țineau la obiceiul vechiu și nu se puteau împăca cu introducerea limbii naționale în biserica română, aveau puțința să găsească și textul slavon consacrat, pe când traducerea românească alăturată le dedea înțelegerea textului.

Evanghelia.

Și *Evanghelia* a fost tradusă de sigur tot în vremile acestea, deși n'o cunoaștem decât din copii și din tipărituri din a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Dar și evangheliile, așa cum ni le-a păstrat bunăoară Coresi, cuprind cele mai multe din trăsăturile caracteristice ale traducerilor husite. Limba lor e curățită de multe provincialisme, căci până a ajunge la Brașov sau în Țara-românească, aceste copii au suferit unele modernizări. Cu toate acestea însă ele cuprind încă multe arhaisme și reprodus textul slavon în aceeași traducere servilă, uneori neîn-

teligibilă (fiindcă tălmăceă cuvinte, iar nu fraze) caracteristică tocmai pentru întâii traducători, din vremea husită.

Dar, începutul fiind făcut, activitatea aceasta de traducători nu s'a restrâns la textele biblice, ci ea pare a se fi extins și asupra altor scrieri care erau în legătură mai mult sau mai puțin strânsă cu biserica, precum predici, scrieri apocrife, în parte de origine bogomilică ș. a. Cel puțin judecând după limba lor, multe dintre traduceri cuprinse în Codicele sturdzan, de care va fi vorba mai târziu, sânt cu mult mai vechi decât copierea lor prin popa Grigore din Măhaciu.

Alte traduceri.

9. A DOUA INFLUENȚĂ APUSEANĂ.

Tot în Codicele Sturdzan ni s'a păstrat copia întâii cărți românești tipărite (la Sibiu), a *Catehismului din 1544*, din care nu mai există nici un exemplar tipărit și care, precum a dovedit Dl I. Sbiera, a fost tradus din limba germană.

Luteranismul și calvinismul.

Căci a doua influență apuseană, căreia se datorește răspândirea de cărți tipărite românește, ne-a venit, în sec. al XVI-lea, prin mijlocirea Nemților și Maghiarilor din Ardeal, care căutau să câștige pentru învățăturile lui Luther și ale lui Calvin pe Românii transilvăneni, punând noua invenție a tiparului în slujba propagandei lor. Un document contemporan ne spune că acest catehism, care spune credincioșilor români: «zi o c e n a ș (Tatăl-nostru) românește, să înțelegem» a găsit mulți cumpărători printre preoții români, pe când o parte din ei îl condamnau, privind cu ochi neîncrezători această inovație.

Mai ales Maghiarii calvini căutară să atragă pe Români la credința lor. Ei așezară episcopi româno-calvini și căutară să le deă cărți românești. Unul dintre acești episcopi, Pavel Tordași a tradus, pe cât se pare, o *Liturghie* românească, pe care o vindeă cu 32 de dinari preoților români. De curând s'au descoperit în scoarțele unei legături din a. 1601 niște foi dintr'o *Psaltire* — prețul ei eră un fiorin — pe care același Tordași a dat-o la tipărit în anul 1570. Ea e scrisă cu litere latine și cu ortografie ungurească. Fragmentul pe care îl cunoaștem, numit, după posesorul lui, *Fragmentul Teodorescu*, cuprinde niște psalmi în formă de cântări bisericești, precum se obișnuesc în biserica calvină, traduși după cartea ungurului Szegedi Gergely. Celalalt episcop Tordași, Mihail, împreună cu Ștefan Herce, predicatorul

Cei doi Tordași.

din Caransebeș, cu dascălul Efrem Zacan, cu Moise Poștișel, predicator în Lugoj, și cu protopopul Huniedoarei Archirie, s'au apucat de traducerea Vechiului Testament, nu din evreește, grecește și sârbește, precum se spune în introducere, ci, după cum s'a arătat de curând, din traducerea ungurească a cărților lui Moisi, făcută de Heltay (1551). S'au tipărit, sub titlul de *Palia*, la Orăștie, la a. 1582, cu cheltuiala lui Francisc Geszty și «cu știrea Măriei lui Bator Jicmon, voevodul Ardealului... pentru întrămătura besearcei sfântă a Românilor», numai cele două dintâi cărți, Facerea și Exodul, de astădată însă cu chirilice, de diacul Marien și de Șerban, fiul lui Coresi.

10. DIACONUL CORESI.

Numele de care se leagă, în istoria literaturii române, începutul răspândirii de cărți românești prin tipar este al diaconului Coresi.

Pe acesta îl chemară din Târgoviște, Sașii din Brașov, unde probabil își făcuse ucenicia de tipograf la Dimitrie Liubavici, dându-i în grije tipărirea de cărți bisericești pentru Români. Scopul Sașilor, care erau protestanți, va fi fost de sigur și acela de a atrage pe Români la credința lor, cu atât mai mult, cu cât știau că prin aceasta fac o plăcere regelui Ioan Sigismund, care trece la reformațiune și pe care-l vedem dând porunci Românilor să treacă la noua lege, să citească românește cărțile sfinte și care decretă la 1567 prin Vlădica Gheorghe, pus de el, ca limba slavonă să fie izgonită și înlocuită în biserică prin cea română. Dar Sașii, cari aveau în Brașov o tipografie și o fabrică de hârtie, mai urmăreau și scopuri curat negustorești, voind să răspândească nu numai în Ardeal, ci și în țările Românești, cu care aveau un negoț înfloritor, aceste cărți bisericești, mai ieftine decât cele copiate cu mâna. De aceea, cât timp purtătorii cheltuielilor sânt juzii brașoveni Hans Benkner — Hanăș Beagner — și Lukas Hirscher — Lucaciu Hrăjil — o parte mare din cărțile tipărite sânt slavone, altele slavo-române, iar în cele românești nu se face propagandă pentru noua învățătură, ci, dimpotrivă, în predoslovii se cere iertare de la cetitori că li se dau cărți bisericești în limba română, citându-se în sprijinul acestei inovațiuni cunoscutele cuvinte ale apostolului Pavel către Corinteni: «în sfânta besearcă mai bine e a grăi cinci cuvinte

cu înțeles decât 10 mii de cuvinte neînțelease, în limbă străină». Înainte de a tipări o carte atât de importantă ca *Evanghelia cu învățătură*, Sașii se consultă cu mitropolitul Ghenadie al Ardealului și caută originalul slavon în Țara-românească, la «arhimitropolitul» Serafim din Târgoviște. În astfel de împrejurări nu e mirare că această carte se vindeă foarte bine dincolo de Carpați, precum mărturisește Hirscher însuși într'o scrisoare către judele Bistriței.

Aceste constatări sânt necesare, spre a înțelege activitatea lui Coresi, căruia pe nedrept i s'a dat numele de «părinte al literaturii române», atribuindu-i-se intenții pe care nu le-a avut, anume că angajându-se față de Sași și Unguri de a propaga învățăturile nouă printre connaționalii săi, el ar fi căutat să mențină legea cea veche în cărțile ce le dădea Românilor, făcându-și de «menire a vieții sale înlocuirea limbii slavone prin cea română». Vedem chiar, dimpotrivă, că pe la 1564 el primește a tipări, din însărcinarea lui Forró Miklós, *Tâlcul evangheliilor*, în care se strecoară unele învățături reformate. *Molitvelnicul* de la sfârșitul acestei publicații e tradus din ungurește. Deci partea pe care a avut-o la această lucrare Coresi, care n'avea de unde ști ungurește, e numai cea de tipograf și poate nici tiparul nu l-a făcut el decât în parte, dându-și numai numele său de vestit tipograf, spre a mări importanța cărții.

Căci a *tipări* cărți românești trebuie să fi fost în vremile acelea un merit cel puțin tot atât de mare ca și de a le fi tradus. Astfel se explică și împrejurarea că Coresi se dă de *autor* al unor cărți pe care el le *tipărește* numai. Și *Evangheliarul* din 1561 și *Psaltirile* din 1570 și 1577 și probabil și *Praxiul* din 1563 s'au tipărit după manuscrise mai vechi, care redau într'o formă mai mult sau mai puțin modernizată traduceri din școala traducătorilor husiți. Astfel evangheliile tipărite de Coresi, în toate cărțile sale românești, sânt aproape identice cu copia după un *Evangheliar* mai vechiu pe care a făcut-o, la 1574, pentru Cercel-vodă, Logofătul *Radu din Mănicești*.

Și mai mult ne bate acest lucru la ochi la *Psaltirea* din 1577. Prefața lui Coresi e scrisă într'o limbă atât de apropiată de a noastră, încât oricine o înțelege astăzi fără greutate: «Cu mila lui Dumnezeu, eu, diaconul Coresi, deaca văzui că

mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba [loru], numai noi, Românii, n'avăm..., dereptu aceeaia, frații miei, preuților, scrisu-v'amū această Psaltire cu otveatū, de-amū scosū den psaltirea sârbească pre limbă românească, să vă fie de înțelegătură...» Dacă deschidem însă Psaltirea însași, dăm de o limbă aproape neînțeleasă, cu mult mai veche ca forme și atât de stângace în expunere, încât imediat bănuim că e anterioară lui Coresi și că a fost scrisă pe când nu există încă o tradiție literară, care să fi mlădiat limba. De fapt, textul acestei Psaltiri e aproape identic cu cel al Psaltirei scheiane, atât doar că reproduce — cu o mulțime de greșeli de lectură — o copie făcută în regiunile din sudul Transilvaniei. Deci asigurarea din prefață, că ar fi tradusă de Coresi din slavonește, nu e vrednică de crezare.

În astfel de împrejurări, nu vom atribui lui Coresi o prea mare parte de traducător nici la tălmăcirea acelei mari opere de erudițiune teologică care este Evanghelia cu învățatură din 1581—1582, deși predoslovia ni-l prezintă ca «meșter învățat într'acest lucru». El va fi fost tipograful iscusit iar traducătorii, acei doi preoți de la biserica sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, pomeniți în prefață, popa *Jane* și mai ales popa *Mihaiu*, fiul popii Dobre, despre care știm că a învățat carte slavonească în Serbia, că fusese hirotonit (1576) în Țara-românească și ajunsese preot mai întâi în Râșnov, apoi la Brașov (1578), unde a făcut mult bine bisericii și poporenilor săi în cursul celor trei decenii de preoție.

Dar faptul că diaconul Coresi răspândește prin tipar vechile traduceri și tălmăciri nouă în toate regiunile locuite de Români, constituie un merit mai mare decât dacă el și-ar fi întrebuițat timpul cu traduceri migăloase. Prin activitatea sa mare el contribuie în primul rând la *stabilirea unei limbi literare românești* înțelese pretutindeni.

Cel ce întrebuițează mai întâi o limbă spre scopuri literare, fixează în scris, în mod firesc, graiul popular vorbit în regiunea sa. Să ne închipuim că în regiunile din nordul Mureșului s'ar fi pronunțat în secolul al XV-lea, ca în cele mai multe părți românești de azi, chept în loc de «piept», ghine în loc de «bine», hier sau șer în loc de «fier», ș. a. m. d. Cei dintâi tălmăcitori ar fi scris atunci chept, ghine, hier și

urmașii lor ar fi continuat să scrie astfel, fixând pentru totdeauna în limba noastră literară aceste forme pe care noi le simțim urite și care ar face ca limba noastră scrisă să se depărteze foarte tare de oricare altă limbă romanică. Dar întâii traducători husiți vorbeau în satele lor graiul sonor și puternic din Transilvania de nord, care în același timp e și temelie dialectului bogat moldovenesc. În drumul lor spre miază-zi, copiindu-se mereu, scrierile acestea au pierdut unele arhaisme și particularități dialectale neînțelese aiurea (bunăoară rotacismul) și s'au apropiat tot mai mult de dialectul din Ardealul sudic, identic, în trăsăturile sale principale, cu cel din Muntenia. Tipăririle, Coresi a stabilit o formă a limbii care era înțeleasă pretutindeni. Prin legăturile comerciale ale Sașilor Brașoveni cu Țările românești, aceste tipărituri s'au răspândit (cu atât mai lesne, cu cât trebuința lor era simțită din ce în ce mai mult) și în Principate, unde cunoștințele de slavonește scădeau mereu.

Oricât de sterile sânt, din punct de vedere pur literar, aceste tipărituri, și oricât de modest rolul de scriitor al lui Coresi, activitatea sa a avut urmări foarte importante, căci prin ea s'a dat un puternic impuls naționalizării literaturii noastre. Din lupta mocnită cu curențele stăpânitoare, venite din orient, cele două curente apusene, reprezentate prin mișcarea husită și prin tipăriturile ardeleni, au făcut să iasă învingătoare limba română. Izvorul din care literatura se adapă și acuma, rămâne același și pot îngădit în curtea bisericii, dar apa lui curge limpede și răcoritoare, făcând de-acum înainte câmpiile prin care trecea fertile și pentru alte genuri literare.

11. LITERATURA PROFANĂ.

Alături de cărțile sfinte și de literatura bisericească patronată de biserică, precum predici, tratate teologice, vieți de ale sfinților, cărți de rugăciuni ș. a., circulau de timpuriu în Țările române o mulțime de scrieri de natură mai mult distractivă. O mare parte din ele sânt strâns legate de literatura bisericească, fiind un fel de derivat al ei. Scrierile *apocrife* sau *cărțile mincinoase*, deși nu patronate, erau totuși tolerate de biserică, căci ele erau în strânsă legătură cu istoria biblică, pe care o amplificau cu o mulțime de elemente nouă, dând amănunte despre facerea lumii, despre viața familiară a lui Adam

Cărți populare.

și despre judecata din urmă, istorisind despre călătoria apostolului Pavel și a Maicii Domnului în iad, descriind cu un naturalism neîmpodobit muncile lăcașului de vecinică ispășire a păcatelor, etc. Ele popularizau științele astronomice în *zodii* și cele astrologice în *gromovnice* și *trepetnice*, care făceau prorocii asupra viitorului din tunete și din tremurarea cutărei părți ale corpului omenesc, etc. Astfel ele satisfăceau curiozitatea credincioșilor și nutreau fantazia lor dispusă spre credințe deșerte. Pe lângă ele existau câteva romane ce se răspândiseră din Orient asupra întregii Europe, dintre care unele cu tendințe moralizatoare, ca *Varlaam și Ioasaf*, altele simple povestiri fantastice, întretesute de elemente din poveștile populare, precum e povestea lui *Alexandru Machedon*, *Mitul troian*, ș. a. Filosofia popularizată eră depusă în acèle colecții de *florilegii*, adecă *pilde filosofice* și moralizatoare, care poartă titluri diferite, precum *Floarea Darurilor*, *Albina* etc.; în *Fiziolog* se cuprindeau cunoștințele de istorie naturală ale timpului, ticluite în pilde și istorioare despre dobitoace și năravurile lor; iar *Hronografele* erau niște tratate de istorie universală, care se citeau cu deosebită plăcere.

Toate aceste scrieri, care formau literatura distractivă a timpului, se răspândeau în zeci și sute de copii slavonești prin părțile locuite de Români. Ele sânt toate de origine bizantină și — lucrul acesta trebuie accentuat — nu alcătuiau floarea acestei literaturi atât de bogate. Cultura popoarelor slave de sud nefiind în nici un timp deosebit de desvoltată, scriitorii slavi au trecut, fără să le aprecieze, nu numai pe lângă capod'operele clasicității eline cetite la Bizanț, ci și pe lângă lucrările de valoare ale scriitorilor bizantini, pentruca 'să se oprească la scrierile cu conținut naiv, romantic sau mistic, care corăspundeau gustului lor literar și gradului lor de cultură. Cei ce le ceteau la noi erau puținii cunoscători de carte slavonă. Dar nu trebuie să ne închipuim că ele rămăneau cunoscute numai de aceștia. Mai mult decât oricare alt gen literar, ele se răspândeau în părțile largi ale populațiunii, căci puținii cari le știau ceti în limbă streină le istoriseau și le răspândeau prin tradiție orală, astfel că ele îmbogățiră cu elemente nouă literatura noastră populară.

După ce întâii traducători au dat în limba română părțile mai importante din Biblie, a fost firesc ca activitatea lor să se

extindă și asupra acestei ramure literare, care prin cuprinsul ei atrăgea mai mult pe știutorii de carte. Precum am spus mai înainte, avem motive să credem că traduceriile acestea au început să se facă foarte de vreme. Deși nici unul dintre manuscrise nu datează mai de mult decât începutul secolului al XVII-lea, totuși limba le arată pe unele din ele a fi copii după traduceri din epoca husită. Avem și exemplare slavo-române, care de asemenea, prin punerea alături a textului original și a traducerii, se dovedesc a aparține a unor timpuri vechi. Nu trebuie să uităm că tocmai prin setea cu care se citeau, astfel de scrieri, făcute pe material ieftin, trecând din mână în mână, se uzau și se ferfenițeau repede.

Cel mai vechiu, e amintitul *Codice sturdzan*, publicat de Hașdeu. El a fost scris în cea mai mare parte de un preot Grigorie din satul Măhaciu de lângă Turda Ardealului, pe la 1600. Despre bucata întâia ni se spune că a fost scrisă «în luna lui Martie, 19 zile, în zilele regelui Sigismund Bathori, când fu bătut Mihaiu-vodă la Mirislău, anul de la Adam 7108, de la nașterea lui Hristos 1600».

**Codicele
sturdzan.**

Deci, pe când în nemijlocita sa apropiere se începea actul final al acelei zguduitoare tragedii, pentru care popa Grigorie nu avea nici o înțelegere, acest simplu preot copia scrierile românești ce-i ajungeau în mână și din care voia să-și alcătuiască o mică bibliotecă: găsim în acest codice miscelaneu chiar și un «Tatăl nostru» unguresc, scris cu litere chirilice. Importanța lui stă tocmai în bizazeria cuprinsului, din care ne putem face o imagine asupra lecturii predilecte a timpului. Aici întâlnim Legenda Duminecii — astăzi Epistolia Domnului Isus Hristos — cu îngrozitoare amenințări pentru cei ce nu țin Dumineca, alături de o predică de Paști; o rugăciune pentru scoaterea dracilor urmează după legenda, de origine bizantină, a sfintei Vineri, căreia îi urmează, între altele, și azi populara Epistolie a Maicii Domnului și Legenda lui Avram, apoi omiliile lui Efrem Sirul, ale cărui scrieri «erau atât de gustate, încât se citeau după sfânta scriptură în multe biserici» ș. a. Alături de bucăți cu limba arhaică a întâielor traduceri husite, găsim copia Catehismului de la 1544, cu limba lui cu mult mai modernă, lipsită de rotacism și de alte particularități arhaice.

Codicele lui Ioan din Simpetru. Un alt codice miscelaneu, scris la 1620, tot în Ardeal, e *Codex neagoensis*, numit astfel după donatorul lui. El a fost scris de popa Ioan Românul din Simpetru (probabil Simpetrul Hațegului) și cuprinde, pe lângă lucruri trebuincioase preoților (precum un scurt tratat despre datoriile preoților la spovedanie și la daruri și o rânduală a vecerniei, scrisă slavonește), o «rojdeniță» (zodiile) și o «Alghinușă» (31 de istorioare moralizatoare). Dar partea cea mai importantă a acestui codice o constituie începutul lui, în care se cuprinde *Alexandria*, cea mai iubită carte populară până în ziua de astăzi, pentru conținutul ei romantic și fantastic. Lucrarea popii Ioan din Simpetru nu e o traducere originală, ci, precum a arătat în urmă dl N. Cartoian, e copiată după o traducere mai veche din sârbește, din a doua jumătate a veacului XVI.

Hronograful lui Moxa. Pe când tânărul popă Ioan din Sâmpetru copiă *Alexandria*, în același an 1620, scrie călugărul Moxa, sau scurtat, Moxa, lucrarea sa intitulată *De începutul lumii dentâi*. Episcopul de Râmnic Teofil, îndeamnă pe călugărul său oltean Moxa, care se vede a fi fost un cărturar iscusit, să tâlmăcească «în limba noastră» unul din acele hronografe, care începeau cu facerea lumii, cuprindeau istoria biblică, treceau la istoria bizantină, întretesută de vieți de ale sfinților, și sfârșeau cu istoria turcească. Întemeiat pe Hronograful lui Manasses, din care și scosese învățătura cu un veac înainte și cronicarul Macarie, apoi pe niște anale bulgaro-slave din veacul al XV-lea, Moxa își alcătuește scrierea sa într-o frumoasă limbă românească, prescurtând originalul și oprindu-se mai mult la descrierile împodobite și la părțile anecdotice. Istoria sa se sfârșește pe la mijlocul veacului XII, dar mai târziu el revine asupra ei și o continuă «dintr'alte izvoade» până la a. 1489. Foarte rar se întâmplă ca vre odată din istoria universală să-i amintească evenimente din trecutul Românilor, precum bunăoară anul 1359 (6867), când face observarea: «atunci s'au început a se descălecă țara Moldovei». Lucrarea lui Moxa e cea mai veche istorie universală în limba română.

Dascălul Toadăr. Din anul 1639 avem un *Cuvânt* la înmormântarea jupănesii Sofronia, soția logofătului Pătrașcu Ciogolea, din satul Calafendești, în sudul Bucovinei de azi. L-a scris caligrafic dascălul Toadăr, care fusese chemat cu ani înainte din satul Feldra, lângă Bistrița Ardealului, ca să instruiască copiii boie-

rului moldovean și care crezù că nu-și poate arăta mai frumos recunoștința sa față de familia în mijlocul căreia petrecea, decât traducând din slavonește — sau poate copiind numai o traducere mai veche — una dintre splendidele cuvântări hrisonomice, atât de prețuite pentru frumusețea stilului lor.

(Va urma).

Rabindranath Tagore — învățător.

Se știe, că în fiecare an o comisiune de oameni învățați, se întrunește la Stockholm, spre a acordă premiul Nobel de 195,000 franci unuia din reprezentanții în scris ai sufletului și cugetării omenesti. În 1913 comisiunea nu s'a oprit la continentul nostru, ci trecând granițele lui l-a căutat în Asia, leagă-nul culturii universale. El a fost găsit în *Bengalia*. Se cheamă *Rabindranath Tagore*. Un poet visător, un cugetător solitar. Noi nu-l cunoșteam pentru că bătrâna Europă are pe-ai săi, așa de mulți și atât de variați. Astăzi, însă, opera lui se citește și de europenii atât de presumțioși. Dar puțini cunosc vieța laureatului. Iată un amănunt, în adevăr, interesant: Tagore este învățător. Pe întinsa și frumoasa lui moșie primită dela părinți, el a ridicat o școală pentru copii, al căror director este însuși Tagore. Aici trăește poetul cele mai senine clipe ale vieții sale, luminând și înălțând. Ne aducem aminte de generalul Noghi și de Tolstoi, cari au făcut acelaș lucru în colțul vieții lor retrase. Ce semnificație superioară primește în aceste personalități, chemarea ideală de *învățător* al celor mici. Tagore este deci un *educator*, care merită să-l cunoaștem. Pagini de pedagogie nu va fi scris, deși educația și pedagogia sunt două lucruri apropiate și totuș atât de diferite. A scris însă admirabile poeme, cari strălucesc prin puterea fantaziei și a intuiției fecunde. Pe aripile ei sbori în zări senine nevisate și încerci simțiri necunoscute. E o poezie orientală izvorită din sufletul unui mare artist. Iată un fragment din poema intitulată *Copilului*, pe care-o traduc din franțuzește:

«Când îți aduc, copilul meu, jucării colorate, eu înțeleg de ce se face în zări o astfel de schimbare de culori, și de ce florile sunt smălțuite cu nuanțe atât de bogate — când eu îți aduc jucării colorate copilul meu.

Când eu cânt pentru a te face să joci, eu știu în adevăr pentruce adie cântarea sub crengi, și pentruce valurile fac să răsune corul lor de voci până la sânul pământului ascultător, când eu îți cânt pentru a te face să joci.

Când eu întind dulci lucruri spre mânil tale lacome, înțeleg pentruce este miere în potirul florilor și pentruce fructele se umplu în mod tainic de siful gustos, când eu întind dulci lucruri spre mânil tale lacome.

Când eu sărut obrații tăi spre a te face să zimbești, copilul meu drag, eu înțeleg veselia ce se coboară dimineața din cer și deliciul ce-l aduc corpului meu adierile de vara — când buzele mele te ating spre a te face să zimbești.

Somnul ce flutură peste ochii copilului, știm noi de unde vine? Da. Se povestește că el își are casa într'un sat feeric din umbrele pădurii slab luminate de versurile lucitoare, unde sunt două timide flori fermecate. De aici vine zimbetul spre a sărută ochii copilului.

Surisul ce joacă pe buzele copilului ce-adoarme, știm noi de unde s'a născut? Da. Se povestește, că palida rază a unei creșteri de lună nouă atinse marginea norului alergător în toamnă și că în visul unei dimineți de proaspătă rouă s'a născut surisul, care tremură pe buzele copilului ce doarme.

Dulcea și moalea frăgezime ce catifelează trupșorul copilului, știm noi unde a stat ascunsă atâta vreme? Da. Când mama era încă o tânără fecioară, ea înveliă inima sa într'un tainic mister de iubire — plăcuta și dulcea frăgezime, care catifelă trupșorul copilului».

Așa cântă laureatul premiului Nobel. El nu e un doctrinar, ci un cântăreț inspirat de adâncile taine ale naturii. Un visător plin de imagini și simțiri încântătoare. Noi nu le cunoaștem, dar bănuim că ele sunt poezia unui suflet, prin care se coboară între oamenii de pe pământ seninătatea cerurilor albastre.

Iată cine este blândul *învățător* al școlai din Bengalia. Fericiți elevi, cari au norocul unui astfel de părinte. Catedra întunecată s'a prefăcut pentru ei într'un simbol de lumină înălțătoare. Ce frumos exemplu este Tagore și pentru bietul nostru microcosm școlar!

Dr. I. Mateiu.

Paștile.

Apropiindu-se sfintele Paști, nu poate fi fără interes următorul capitol din broșura, ce o am gata de tipar, despre: «*Greutăți și măsuri.*»

În *Tabla pascală juliană* se arată data serbării Paștilor, după calendarul julian (stil vechiu), în aparență dela anul 1600 până la anul 2200, dar în realitate pentru orice an al erei creștine, întrucât nu se va fixa o zi anume, cum e vorba să se tixeze, pentru sărbătoarea aceasta.

După regulile aprobate de Conciliul dela Niceea (325), Paștile trebuie serbate *în prima Duminecă după luna plină de primăvară* (adecă luna plină ce urmează imediat după echinocțiul de primăvară, socotit în 21 Martie). Dacă ziua a 14-a a Lunei (luna plină) după echinocțiul de primăvară cade pe Duminecă, Paștile se amână pe Dumineca viitoare. De unde rezultă:

a) Dacă în 21 Martie, echinocțiul de primăvară, e luna plină și zi de Sâmbătă, Paștile se serbează a doua zi, Duminecă, *în 22 Martie.*

b) Dacă în 21 Martie e luna plină și Duminecă, Paștile se amână pe Dumineca ce va urma după luna plină din 20 Aprilie. Și cum în acest caz, 20 Aprilie cade Marți, rezultă că Dumineca proximă va fi *în 25 April.*

Limitele extreme ale datei Paștilor sunt deci 22 Martie și 25 April. Într'o Duminecă din acest interval de 35 zile se serbează Paștile.

*

Seria datei Paștilor se repetează la 532 ani. Astfel, seria ce se începe la anul 1600, se repetează la $1600 + 532 = 2132$. Cu ajutorul tablei pascale putem dară ști data Paștilor pentru orice an al Erei creștine.

Exemple. — Când au fost Paștile în anul 800?

Adaugăm la 800 perioada de 532 ani. Aflăm 1332. Încă nu ajungem la anii cuprinși în tablă. Mai adaugăm deci 532 la 1332. Căpătăm 1864. În anul 1864 Paștile au fost în 19 April. Deci și în anul 800 s'au serbat la 19 Aprilie. Tot în 19 Aprilie se vor serba în anii 2396 ($=1864 + 532$), 2928 etc. În anii 801, 1333, 1865, 2397, 2929 etc. data Paștilor e 4 Aprilie.

Și așa mai departe, pentru oricare an am face întrebare.

*

Pentru deplina înțelegere a tablei pascale însemnez, că în prima coloană verticală se dau numai cele dintâi 3 cifre ale anilor. Unimile sunt scrise în coloana orizontală deasupra. Astfel 1600 rezultă din 160 (primul șir din coloana verticală) și 0 (din coloana orizontală). Data Paștilor în 1600 a fost 23 Martie. Anul 1864 rezultă din 186 (coloana verticală) și 4 (coloana orizontală). Data pascală corăspunzătoare (în locul unde se întâlnește coloana venind dela 4 cu cea dela 186) este 19 Aprilie. Ș. a. m. d.

Tabla pascală juliană.

Cifrele **grase** se referă la luna lui Martie.

Anul	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Anul	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
160	23	12	4	24	8	31	20	5	27	16	191	18	10	25	14	6	22	10	2	22	7
161	8	24	12	4	24	9	31	20	5	28	192	29	18	3	26	14	6	19	11	2	22
162	16	1	21	13	28	17	9	25	13	5	193	7	30	18	3	26	15	30	19	11	27
163	28	10	1	21	6	29	17	9	25	14	194	15	7	23	12	3	23	8	31	19	11
164	5	25	10	2	21	6	29	18	2	25	195	27	16	7	23	12	4	23	8	31	20
165	14	30	18	10	26	15	6	29	11	3	196	4	27	16	1	20	12	28	17	8	31
166	22	14	30	19	10	26	15	7	22	11	197	13	5	27	16	1	21	12	28	17	9
167	3	23	7	30	19	4	26	15	31	20	198	24	13	5	25	9	1	21	6	28	17
168	11	3	16	8	30	19	4	27	15	31	199	2	25	13	5	18	10	1	14	6	29
169	20	12	27	16	8	24	12	4	24	9	200	17	2	22	14	29	18	10	26	14	6
170	31	20	5	28	16	8	24	13	4	24	201	22	11	2	22	7	30	18	3	26	15
171	9	1	20	5	28	17	1	21	13	29	202	6	19	11	3	22	7	30	19	3	26
172	17	9	25	14	5	28	10	2	21	6	203	15	31	19	11	27	16	7	23	12	4
173	29	18	9	25	14	6	25	10	2	22	204	23	8	31	20	11	27	16	8	23	12
174	6	29	18	3	25	14	30	19	10	26	205	4	24	8	31	20	5	27	16	1	21
175	15	7	29	11	3	23	14	30	19	11	206	12	28	17	9	31	13	5	28	16	1
176	26	15	7	23	11	3	23	8	30	19	207	21	6	28	17	9	25	13	5	25	10
177	4	27	15	31	20	12	3	16	8	31	208	1	21	6	29	17	2	25	14	5	18
178	19	4	27	16	31	20	12	28	16	8	209	10	26	14	6	29	11	2	22	14	30
179	24	13	4	24	9	1	20	5	28	17	210	18	10	26	15	6	22	11	3	22	7
180	8	24	13	5	24	9	1	14	5	28	211	30	19	3	26	15	31	19	11	3	16
181	17	2	21	13	29	18	9	25	14	6	212	7	30	19	4	26	15	31	20	11	27
182	28	10	2	22	6	29	18	3	25	14	213	16	8	23	12	4	24	8	31	20	5
183	6	19	10	2	22	7	29	18	3	26	214	27	16	8	24	12	4	24	9	31	20
184	14	30	19	11	26	15	7	23	11	3	215	5	28	16	1	21	13	28	17	9	25
185	23	8	30	19	11	27	15	7	23	12	216	13	5	28	10	1	21	6	29	18	2
186	3	23	8	31	19	4	27	16	31	20	217	25	14	5	25	10	2	21	6	29	18
187	12	28	16	8	31	13	4	27	16	1	218	2	25	14	30	18	10	26	15	6	29
188	20	12	28	17	8	24	13	5	24	9	219	11	3	22	14	30	19	10	26	15	7
189	1	21	5	28	17	2	24	13	5	18	220	22									
190	9	1	14	6	28	17	2	22	13	29											

Folclor.

II.

Hoțul.

Culeasă în anul 1907 dela *Elisaveta Tăbăcar*, elevă în cl. V primară dela școala din Petrifalău.

— Fire-ai maico blăstămată,	Da o fost fum, usturoiu
C'ai avut și tu o față,	Și-or curs lacrimi tot țuroi,
Și-ai dat-o să fie dată,	Și-o fost fumul tot de salcă,
După hoțul din pădure,	Și-or curs lacrimi fără de samă.
Care omoară și fură.	Hoțul din casă eșiă
Că eu n'am fost învățată	Și din graiu așa grăiă:
Să stau cu ușa 'ncuiată,	— Slugilor, birișilor,
Să spăl haine sângerate	Prindeți caii la hinteu
Și de pe hoți lăpădate.	Să mă duc la socru meu.
Hoțul la ușe-ascultă	Slugilor, birișilor,
Și în casă că tună ¹	Prindeți caii la căruță
Și din grai așa grăiă:	Să mă duc, cu-a mea mândruță
— Mândro mândruleana mea,	S-o duc la a ei măicuță...
Ce-o fost adineaurea, ²	Gata ești, mândruța mea,
De plânge-ai și suspinai,	Să mergem la maică-ta?
La maică-ta blăstămai?	— Totdeauna am fost gata,
— Eu n'am plâns, n'am suspinat,	Cum să nu fiu acuma,
La maica n'am blăstămat,	Când mă duc iar la maica?

III.

Fata Iancului.

Culeasă dela *Mihaiu Costariu* din Sebeșel, originar din Munții apuseni.

Cântă Doamne cine-mi cântă,	— Ascunde-mă maică bine,
Cântă fata Iancului,	Că vin Turcii după mine.
Din ușița grajdului,	Nici vorba n'o isprăveă
Cu părul lăsat pe brâu,	Turcii 'n casă se băgă
Ea vedeă Turcii venind,	Și din grai așa grăiă:
Cură-'n casă tot spunând:	— Bună ziua, Ianculeasă,

¹ Tună=intră.

² Adineaurea=mai nainte cu ceva.

Ianculeasă prea frumoasă.
— Mulțam voaună, Turcilor,
Turcilor păgânilor.
Iar Turcii din graiu grăia:
Ianculeasă, draga noastră,
Da-i-ne pe Lina noaună?
Ianculeasa le grăia:
— Până capu 'n sus mi-o stă
Nici pe Lina nu voiu dà.
Turcii încep a căută
Și pe Lina o găsiă,
Și-'n brațe că o luă,
În căruță-o aruncă,
Și pe drum cu ea plecă.
Iară Lina le grăia:
— Ascultați voi, Turcilor,
Turcilor păgânilor,
Fiți voi buni și iertători,
Și caii 'ngăduitori,
Să mai spuiu maicii o vorbă,
Să sape 'n vatră la foc,
Să samene busuioc,
Busuioc de-o răsări,
Eu la maica oiu veni,
Busuiocul de-o săcă,
În Dunăre m'oi țipă.
Ea cu vorba isprăvi,
Și pe drum, că iar porni

Până la o fântâneă,
Apoi Lina iar grăia:
— Turcilor, păgânilor,
Fiți voi buni și iertători,
Și caii 'ngăduitori,
Deslegați-mi voi mâna,
Să mai beau apă cu ea.
Iar Turcii din graiu grăia:
— Ți-om aduce cu felea.
Iar Lina le răspundeă:
— S'aduceți cu ferdela,
Și tot nu m'oi sătură,
Pân' n'oi beă cu mâna mea
Ei de mâni, că o lăsă
Ea la fântână mereă,
Și din grai așa grăia:
— Decât roabă Turcilor,
Mai bin' smoală pictorilor,
Și hrană pescuților.
Și-'n fântână se țipă,
Turcii după ea cură,
Pe Lina n'o mai vedeă.
Zise Turcul cel mai mare:
— Vezi c'am zis n'o deslegă,
Că-'n fântână s'o țipă...
S'apucară de sfădit,
Până când s'or omorît.

IV.

Fata Șandrului.

Culeasă dela *Mihaiu Costariu* din Sebeșel, originar din Munții apuseni.

Jos la apa Jiului,
La căsile Șandrului,
Șandru mare
Că mi-ș are,
Că mi-ș are
O fată mare,

Și mi-o chiamă Irincare.
Dimineața se sculă
Și chica și-o peptină,
Vasele 'n mână luă,
Și la Dunăre plecă,
Apă-'n vase că luă

Și acasă că plecà,
Și-nnapoi că se uită,
Și Turcii că îi vedeà
Cu caii împodobiți,
Ca trandafiri înfloriți.
Ea acasă că grăbeà,
Și-acasă că și-ajungeà,
Și din gură-așa grăià:
— Ascunde-mă, maico, bine,
Că vin Turcii după mine.
Nici cu vorba nu gătà,
Turcii la poartă sosia,
Cu picioru 'n poartă dà,
Și-'n curte că se băgà
Și-'n casă că și întrà
Și din graiu așa grăià:

— Bună ziua, Șendruleasă,
Șendruleasă draga noastră,
— Mulțam voauă Turcilor,
Turcilor,
Păgânilor.
Șendruleasă,
Draga noastră,
Unde-i fica ai frumoasă?
Șendruleasa-așa grăià:
— De când fiica mi-o murit,
Mormântul s'o risipit,
Dacă nu-mi credeți cuvântul,
Haidați să v'arăt mormântul,
În grădină la tulpină
Lâng-un fir de mățăcină.

Vasile Zdrenghea.

DĂRI DE SEAMĂ.

N. Iorga: *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*. (Lecții ținute la universitatea din București). Un volum în 8° de 400 pagini, editat de «Neamul Românesc», Valenii de Munte, 1913. Prețul 350 Lei.

D. Iorga a dat publicității lecțiile ținute de d-sa universitarilor bucureșteni, printre cari eră și prințul Carol, în anul școlar 1912—13, despre formațiunile de stat din Balcani. Ținta publicației este ca publicul românesc să fie deplin lămurit asupra condițiilor cari au determinat desvoltarea statelor balcanice până la ultimul războiu, condiții oferite în trecut atât de des de Principatele române. Dacă există așa de puternice legături de viață socială și de cultură cu țările din vecinătatea de sud și dacă supușii acestor țări au dat așa de strălucite dovezi de cum se poate eluță o autonomie și împlini un ideal național, în viitor statul

român, cu o necesitate organică, trebuie să aibă o nouă orientare politică, intrând în confederația balcanică și desfăcându-se de «alianțele costisitoare și primejdioase cu Puterile mari».

Din vastul material istoric prelucrat de d. Iorga, stăruim aci, îndeosebi, asupra motivelor ce au ajutat organizația, consolidarea launtrică a statelor balcanice și asupra diferitelor influențe reciproce, îndeosebi a celei românești ca fiind mai puternică și în urma căreia statul român are un rol conducător.

Statul român e un stat balcanic, atât din punct de vedere geografic, cât și etnic. Dobrogea îl întinde peste Dunăre, iar populația aromânească e număroasă și are un rol istoric ce nu se poate neglija. Întreg continentul, în v. al 19-lea, eră cuprins într'o «vastă rețea de comunicații comerciale repezi» întinsă de Aromânii răspân-

diți în colonii foarte puternice. Aromânii dau Grecilor un poet avântat și agitator al idealului național elen, Rigas de Veleștin, trădat de Austrieci Pașei din Bălgrad și asasinat de acesta. Timp de trei decenii, în vreme de frământare ale Eteriei, cel mai capacitat bărbat de stat al Grecilor a fost Kolettis, aromân de origine, care într-o vreme conducea într'un cabinet sub Othon până la 5 ministerii. Aromân a fost un general al Bulgariei, un semi-aromân Gh. Teoharov luă portofoliul justiției în cabinetul bulgar din 1882. În parlamentul prim al Junilor Turci figura ca deputat aromânul Dr. Filip Mișea, și în 1913 un portofoliu ministerial îl luă Bașaria-«Efendi», întâiul român ajuns în o așa înaltă poziție socială în țări streine. Iată o întinsă scară de valorificare a elementelor aromânești în Balcani.

Evoluția politică a neamurilor din Balcani e condiționată în foarte mare parte de construcția specifică a imperiului otoman. D-lui Iorga îi revine meritul de a fi reconstruit fundamental istoria Otomanilor și de a fi dat o altă îndreptățire istorică dominației lor. Neamurile balcanice cari se frământău într'o desordine fără nume fură bucuroase de dominația nouă otomană, pentrucă deodată cu ea se introducea în Balcani un larg democratism în vieața de stat, dându-se prilej de valorificare tuturor elementelor supuse, fără deosebire de confesie și naționalitate. Raiatele imperiului vedeau în Sultan pe împăratul bizantin care garantă pace, dreptate, înaintare după merit și le apăra proprietățile contra jafului. Defecțele împărăției se adăuseră mai târziu, prin *renegați* greci, albanezi, sârbi, bulgari exploatare de situațiile înalte ce stăpâneau în folosul neamului lor și în dauna

stăpânirii. Supușii neurmăind tendințe centrifugale, ci, în bună pace ocupându-se de consolidarea internă, localnică, nu atrăgeau răsbunarea stăpânitorilor, dimpotrivă erau ajutați. Datorită astorfel de împrejurări în v. al 18-lea imperiul constă din o sumedenie de provincii cu regiuni speciale, cu datinile lor proprii, fără ca Poarta să se intimideze (p. 168).

De pildă, Sărbii printr'o politică reală internă reușese să alcătuiască prima formațiune politică în Balcani. Pela finea v. al 18-lea o parte din poporația sârbească amenință să treacă sub stăpânirea imperialilor germani, renunță însă în urma favorurilor deosebite ce le oferă Poarta: iertare de biruri și o mai bună organizare a pașalacului bălgrădean (pp. 102—103). Mișcările revoluționare sârbești nu porniră din țară, ci din mijlocul Sârbilor de sub imperiali. Prinseră însă și în țară, servind drept cauză elementul militar turcesc: Ienicerii, deveniți inutili însă tirani și cu pretenții de stăpânire, neliniștind în toate părțile, unde ajungeau, poporația (pp. 106—107). În lupta pentru neatârnare Sărbii aveau ajutor pe «haiducii» de țară, luptători pentru neam. Prima răscoală mare fu inscenată între anii 1804—1813, având un caracter cu totul țărănesc, sub conducerea lui Caragheorghe Petrovici. În acest timp se întâmplă primele amestecuri ale Țarului al cărui ajutor îl cereau Sărbii înșiși ca dela un «împărat creștin» (p. 128). Turcii sufcară răscoala, dar în tabăra sârbească se semnalau începuturile unei alcătuii interioare deosebite (p. 133). Pela 1815 răsărea robustă în mijlocul Sârbilor o mare personalitate care avea să desăvârșiască formația de stat, e Miloș Obrenovici, fecior de cneaz. Cu simțul său superior politic găsi «nota justă» față de Turci, supus Sul-

tanului el intenzifia puterile sociale ale Sârbilor, prin stăruinți reuși să obțină dela Sultân o «cancelarie creștină — reprezentantă permanentă a națiunii sârbești». Fără să jignească drepturile de supremație turcească de aci încolo cnejii judecau pe creștini, musulinii pe mohamedani. Sârbii din țările din jur se strânsă năvală în țară, sub mâna lui Miloș, înlocuind pe străinii cari nu mai erau suferiți pe pământ sârbesc. Rând pe rând se introduseră reformele în administrație, în învățământ, de pela 1854 organizarea economică și culturală luă un avânt uimitor (p. 282).

Sârbii exercitară o puternică influință asupra Românilor, îndeosebi asupra celor din Ungaria, unde biserica sârbească avea o organizație model. Biserica noastră bănățeană s'a dezvoltat sub înrăurirea celei sârbești, a episcopiei de Timișoara și Vârșeț (p. 104). Există un contact social viu între Sârbii și Românii din Banat, bucurându-se de organizația lor militară ca grăniceri. Intocmai ca în zilele noastre, influențele reciproce în Banat sunt neînălăturabile, ba simpatiile românești gravitau atât de mult în partea sârbească încât și sârbizarea numelui românesc se petrecu pe o scară întinsă. Instituțiile de cneji, Congresul național, organizarea bisericească de atunci a Sârbilor, în frunte cu un Patriarh, cu o astfel de titulatură: «arhiepiscop al Serbiei întregi și al Bulgariei» și cu figurația de șef politic, cu 9 episcopi ca subalterni (p. 102 și urm.) sunt totatătea mărturii despre felul cum Austriei își tratau pe unii supuși în trecut.

Trunchiul național bulgar fu strâns într'o formație de stat cu mult mai târziu, datorită politicei cu termometru scăzut ce o făceau Turcii, pentru a

putea pară multe uneltiri rusești și austriace în Orientul european și pentru a creă un stâlp puternic, indisolubil al imperiului atât de încercat în acea vreme. Bulgarii, cel mai neglijat element al imperiului, «apărură» în istorie pe urma studiilor etnografice cărora se consacrară un Veneliv, Drinov, Jirecek. Pe la 1830 în satele bulgărești erau răspândite Bucvariul de Brașov și Noul Testament de București apărut în 1828 (p. 288). Dar adâncile sgudniri sociale ce se anunțau în Țara Românească pe la 1840, avură răsunset și în masa amorfă bulgară. După acest an se creau primele organizări de bande bulgărești cari se ciocneau cu Turcii. Conducerea organizărilor o aveau trei comitete, îndeosebi: cel din București (p. 289), Brăila și Filipopol (p. 342). Față de invectivele tot mai întefite rusești, Sultanul printr'un firman din 1870, creă un exarhat bulgar, — această unitate religioasă a considerat-o și de unitate politică și o privea de un mijloc puternic de tărie și rezistență turcească (p. 290 și urm.) Bandele însă nu-și conțină atacurile, evacuarea pământului bulgăresc de Turci se cerea cu insistență și se mai cerea o comisie europeană pentru introducerea de reforme. Primele începuturi de stat le făcū un reprezentant al Țarului, Donducov-Corsacov, reformator al învățământului public, instituind Marea Sobranie în sarcina căreia cădea alegerea prințului, regenților (p. 312). Reorganizarea politică începū în 1882 după modelul regatului român (1881). Societăți iredentiste pentru independența Bulgariei se înființară mai multe. Antagonismul dintre Rusia și Austria contribuī ca pe scaunul de țarat bulgăresc să se perindeze tutelații ambelor puteri, iar ca ultimul fruct dădū răsboiul din 1913.

Idealul de stat național la Greci nu fû eluptat cu acea consistență morală și cu acel simț de realitate pe care-l aveau vecinii, Bulgarii și Sârbii. El îmbracă forme fantastice, preconizătorii lui îl așezau în locul dispărutei împărății bizantine a Paleologilor. Razimul lor moral și material și-l găsiu afară din țară, îl scoteau din perfecta lor organizație bisericească în Orient și din contactul neîntrerupt cu ideile revoluționare ale apusului, îl aveau în autonomia politică a Principatelor române al căror conducători ajunseră. Renașterea grecească e o operă colectivă, cu promotori cari dispuneau de situațiile cele mai înalte pe lângă curțile europene — Grecii fiind cel mai cult element al Orientului, — caldul și intensivul simț patriotic îi determină să exploateze totul pentru împlinirea visului celui mare. Puterile europene nu stătură impasibile față de îndelungatele stăruinți și-și îndreptară toată atenția asupra Peninsulei cu neamuri ce nu-și aveau definite concepțiile politice, și credincioase tradiției de influență cu germene în aceste vremi Puterile și azi se pretează de arbitri ai Balcanului. Dar formularea concepției politice atât de fantastice, fû inspirată din o credință națională, atât de specific grecească: poporul elenic consideră ca un patrimoniu sfânt al lor *biserica ortodoxă* (p. 135). Apusul se interesă de Răsărit mai întâi dintr'un *fanatism religios catolic* ce amenință cu o răspândire chiar în Rusia, însă organizația bisericească vi-guroasă a Răsăritului, cu reprezentanți greci, îi puse stavile în grabă.

Un dor nepotolit după anticități clasice în cetatea Bizanțului, contribuî să fie introduși în Balcani o mulțime de apuseni reputați cari se interesară pe lângă ambasade și de relațiile de vieață ale popoarelor balcanice. Când

rolul preponderant politic, prin cultură și bogăție, în Apus reveni, de pe la 1650, Englezilor, Olandezilor și Francezilor, din sânul acestora plecă o seamă de cercetători, îndeosebi francezi, cari promovară sub toate raporturile interesele neamurilor din Balcani, Grecilor le serviau ca ingineri, instructori de artă militară, «observatori ai comerțului» (d. p. Peyanosel, p. 93). Eminentele însușiri franceze: conversații interesante, comunicativitate, captivau pe Balcanici. Napoleon a urmat o politică orientală reală, justificată, în puterea unei tradiții franceze și a creștinătății apusene.

Organizarea revoluționară grecească, Eteria, se întindea pe o rețea foarte întinsă, la curtea Țarului intervineau pentru ajutor elementele mai tinere (pp. 155—156). În Principate isbucni prima răscoală de stil mare împotriva Turcilor însă mediul românesc se împotrivi, prin Tudor din Vladimiri, așa că se sfârși — ridicol (pp. 175—176). Efectiv însă se continuară luptele de eliberare acasă, în Grecia, unde insulele alimentau Morea cu bărbați de seamă (se petrecu aici acelaș proces de înrăurire ca cea a Ardealului asupra Țării Românești). Academia Ionică și universitatea din Corfu pregăteau de zor spiritele, insulele Arhipelagului dădură o puternică marină comercială (la vremuri grele și militară) grecească. În 1822 începû să funcționeze «Adunarea Poporului» cu 70 membri, în Morea un Senat cu un minister în care intră și Kolettis, aromân de origine. Deși Turcii sufocară răscoalele Europa consideră deja, cu acest an, o Grecie existentă. Peste 4 ani Turcii recunoscûră Grecia ca stat vazal și cedă dreptul de răscumpărare a pământului turcesc (p. 209), iar la 1830 «principatul» Greciei eră independent (218). Guvernul Capodistria creă toate instituțiile

de stat, rupse legăturile cu patriarhia supusă Sultanului (p. 218), desăvârși consolidarea launtrică a statului grecesc. În 1835 eră ales de Adunare ca prinț Othon Bavarezul, confirmat și de Puteri. Othon făcù din Atena capitala statului, la 1843 primi prin Constituție o cameră de 80 membri și un senat de 27, numiți pe viață de regele (p. 237) însuș.

Grecii întreținură întinse legături de viață religioasă și culturală cu Principatele române, cărora le dădură Domni, căsătoriți cu moștenitoare române, prin ele câștigau moșii, și popularitate. Nu cultivau sentimente naționale grecești, nici un Nicolae Vodă al cărui fiu, Constantin, întru atâta se familiarizase cu mediul românesc, încât «a introdus de fapt limba românească în biserici» (p. 191). Domnii români, deși nu așa de bogați ca țarii Rusiei, excelau prin dărnicie, prin afabilitate și interes față de lucrurile bisericesti, înzestrau cu averi mănăstirile și bisericile Bizanțului și întregului Balcan, în certele ce se iscau d. p. între călugării Muntelui Atos și patriarhia din Alexandria ei (un Vasile Lupu) jucau rolul arbitrilor (p. 51). În concepția religioasă grecească Domnii români erau inchipuiți drept împărați bizantini, urmași ai Paleologilor, făcându-li-se același cult ceremonios la primirea tronurilor în Principate cum se obișnuia la încoronarea Paleologilor. Toată floarea culturii slavo-bizantine o cuprindeau Principatele sub un Mircea în Muntenia și Alexandrul cel Bun în Moldova.

Precăderea Voevozilor români în afacerile religioase ale Balcanului prileji pentru Principate anume avantajii politice, sporite și de sabia lor victorioasă asupra Păgânătății. Mihaiu Viteazul stăpânea deopotrivă ambele ținuturi ale Dunării, iar o anume re-

percusiune sufletească, în puterea tradiției și pe urma războiului de Independență din 1877–8, îndemnă pe Bulgari să primească sceptrul regelui Carol, acum trei decenii (p. 329).

În vremea când se prestau așa de mari eforturi de independență la vecini, Muntenegrinii observau o continuă expectativă, Petru I adause țării câteva districte albaneze, Petru al II. creă un Sfat cu 12 membri, în 1832, și împărți țara în *nahie* corespunzând noilor diviziuni administrative ale Greciei și Sârbiei (pp. 249–250). Cu Danilo și Nichita (dela 1860 încoace) Muntenegru atărnă politicește de țarul Rusiei.

Părtași la toate transformările balcanice, grăbindu-le cătră un desnodământ definitiv, au fost Albanezii, buni soldați, «cei mai energici bărbați de stat ai imperiului otoman». Din rândurile lor se recrutează marii Viziri Sinan, Ferhad, Mustafa Pașa, Chirprullii și extraordinarul Ali-Pașa, introducătorul de reforme în spiritul Apusului. Dela apariția lor în istorie sunt cei mai fervenți sprijinitori ai cauzelor streine, își pun forțele ostășești în serviciul Bulgarilor, Normanzilor, Balșizilor – «Români de origine și Slavi de limbă», Grecilor (în despotatul de Arta și în insula Hidra). Mulțămită amestecurilor continue austriece și italiene, chestia albaneză rămâne încă deschisă, întocmai ca și chestiunea macedoneană. pentru viitor.

La luptele pentru desrobirea națională popoarele balcanice recuseră și la ajutor strein, prin care au prilejit Puterilor europene un continuu amestec în afacerile Peninsulei și în tețirea unei politici orientale. Dacă Austria și Rusia nu ar fi fost reținute de războaiele lui Napoleon și de armatele încă în stare de puternice ofensive ale Porței, cine știe ce roade

ar fi dat politica de tutelare a lor, dacă nu un sclavagiu politic cu mult mai odios și mai «păgân». Francezii au meritele cele mai frumoase în deslegarea chestiunilor balcanice, ei introduceau reforme sociale, fondau instituții de cultură națională, îndemnau popoarele balcanice pentru o alianță comună, recomandau o sustragere de sub protectoratul — pravoslavnic rusesc și cel prea — «liberator al creștinilor» austriac, și o preocupare foarte actuală în zilele noastre în regatul român — recunoaște un necesitatea de a lucra împreună România, Grecii și Sârbii, idee pe care o relevau în comunicațiile lor Mihail al Serbiei și Mihailu Sturza al Moldovei (pp. 251—252).

Vrednică de atenție e împrejurarea că, în multe convenții europene prin cari se defineau stările din Balcani, Puterile considerau *faptele împlinite*, răscoalele, asigurându-și, totuși, mediul de influință, — ce rar noroc că Balcanici puteau presta răsboaie, și nu se mulțâmiau cu paragraful convențiilor! Prin gospodării bune de stat se pregătea viitorul popoarelor balcanice (p. 237).

D. Iorga verifică și mult trâmbitatul panslavism în lumina istoriei. Panslavismul nu e de proveniență istorică foarte veche, cum se susține. Poporul rusesc, cel mai lipsit dintre popoare de simț politic, fu ajutat de alții chiar la crearea Rusiei unitare. Numai în urma sărguinții Austrieilor de a se erija în rolul de protectori ai creștinilor balcanici se născură la Ruși tendințele de panslavism sub formele de ajutorare «frățescă».

Iar Austria, până azi, bate «drumurile tradiționale ale politicei ungurești», s'a femut în tot trecutul de o anume repercusiune sufletească la Sârbii și Români de sub stăpânirea ei dela frații lor din principatele și regatele libere.

Față de toate atitudinile Puterilor, popoarele balcanice și-au urmat, prin puterea sufletului lor drumul către libertate și independență. România a jucat între statele balcanice un rol fruntaș ca o mergătoare înainte în cultură și situație și și-a asigurat acest rol prin pacea dela București din anul trecut.

Alianța politică dintre România și celelalte state balcanice numai, după părerea d-lui Iorga, nu poate da siguranța unui viitor așa cum îl contemp-lăm.

I. Clopoțel.

*

Axente Banciu: Cum vorbim și cum ar trebui să vorbim românește. Brașov 1913. 80 bani.

Este o scriere, care are în vedere îndeosebi stările dela noi. Astăzi știe toată lumea, că limba literară românească a luat dincolo în România o dezvoltare repede și că noi, cari nu avem strânse legături cu frații de dincolo, ne însușim greu și foarte încet limba, mai bogată în forme și cuvinte și mai dezvoltată în mijloace stilistice, a lor. Desigur că filologii noștri — cei practici, profesorii de limba română — își împlinesc numai datoria, când prin publicații ca a d-lui Banciu încearcă să înlăture deosebirile dintre limba noastră și a fraților din România.

D-l Banciu înșiră sistematic mulțimea de ardelenisme, pe cari noi va trebui să le scoatem din uz, dacă voim să scriem și să vorbim o curată și frumoasă limbă literară românească. Cele mai multe au intrat în limba noastră din cea germână și din cea ungurească. Locul lor ar trebui să-l ia neologisme de origine franceză. În privința aceasta d-l Banciu primește și se conformă principiilor d-lui Maiorescu (în Critice)

Pe-alocuri însă d-l Banciu se mulțamește se arete paralel cuvântul în-

trebuintat la noi și dincolo, fără a osândi pe unul din ele. Altădată însă găsește prilej și descoperire incorectități și în limba jurnalelor și a revistelor din România.

Deși nu ne unim în toate punctele cu părerile d-lui Banciu, recomandăm studiul acesta oricui se interesează de limba românească, și nu știm cum să-l recomandăm cu mai multă căldură îndeosebi *școlarilor* (și pedagogilor și teologilor). O dare de seamă mai amănunțită a apărut în Gazeta Transilvaniei Nr. 16 18 din 1914.

*

Enea Hodoș. *Frumoasa din nor și alte povești*, Sibiu. 250 cor.

Când ne gândim că dela o vreme încoace aproape toate colecțiile de folclor, colecții mai mari, apar în România — publicația lor e sprijinită de Academia Română — trebuie să ne bucurăm când putem vesti apariția câte unui volum și la noi. Prin urmare I. Pop-Reteganul și Mera n'au murit fără să lase urmași. Volumul d-lui

Hodoș, care știe păstră nota graiului popular, ține pas cu publicațiile similare din România. Și dacă poveștile din el vor părea multora cunoscute, deoarece motivele din cari se țes ele revin în atâtea alte povești, mulți cetitori vor descoperi cu surprindere ici-colo motive nouă sau variațiuni, cari interesează totdeauna pe celce se apropie cu dragostea cuvenită de bogata noastră literatură populară.

Un singur lucru ne miră: că d-l Hodoș are neobicinuitul curaj să scoată în ediție proprie o carte ca aceasta, când în Ardeal se găsesc așa de puțini oameni, cari cetesc și mai puțin, cari și cumpără cărți. Oare cetitorii Transilvaniei își vor cunoaște datoria ce-o au față de un folclorist ardelean, față de încercările științifice ale noastre și se vor grăbi să încurajeze ostelile d-lui Hodoș, pentruca să-l îndemne la publicarea altora? Vor cumpără cartea? Câți copii și fetițe nu și-ar însemna ceasurile din zi cetind poveștile aci publicate! Dr. A. B.

C R O N I C Ă

ȘCOLARE.

„Cercetașii“. Instituțiunii pedagogice «Cercetașii» începe a i se da o importanță tot mai mare și la noi. În străinătate asociațiile similare numără milioane de tineri înrolați în serviciul ideilor și muncii, ce-o propovăduiesc. Amintesc numai «Jungdeutschland»-ul tinerilor germani, care în 6 luni a adunat sub steagul său 500,000 de tineri din toate clasele sociale (elevi de școală, studenți universitari, calfe și învățăcei și chiar și muncitori. lungdl. Taschenbuch v. Maior v. Hoff, p. 5. Berlin 1903). La noi se dezvoltă deocamdată în cadrele școlai secundare,

dar nădăduim ca cu timpul să iese din aceste cadre strămte. «Cercetașii» merită întreaga noastră atențiune și aprețiere.

Prima echipă de cercetași români («pioneri») s'a înjghebat între elevii școlaelor secundare din Brașov în toamna anului 1912 și sub conducerea elevului din cl. VIII. liceală Florian. Deocamdată erau puțini, vreo 10 înși. În timpul liber eșiau la câmp și făceau diferite exerciții libere și jocuri gimnastice. Din contribuțiuni obligatoare și benevole și-au cumpărat cele mai trebuincioase rechizite turistice. În primăvară au început excursiunile mai

scurte în împrejurimile Braşovului. Botezul de «cercetaşi» l-au primit însă într-o excursiune mai lungă făcută pe jos în sărbătorile Rosaliilor, în timp de 4 zile, mica ceată a străbătut Valea Teleajenului şi a Prahovei până la Sinaia. Privirea măreţiei şi a bogăţiilor imense din acest colţ de ţară — fără îndoială au săpat urme adânci în sufletul înflăcărat al tinerilor cercetaşi. S'au ales din această excursiune cu experienţe, învăţăminte şi cunoştinţe bogate. Au văzut mănăstiri, Vălenii dlui Iorga, Slănicul cu salinile. Cămpina şi regiunea petroliferă, Sinaia cu minunile ei ş. a., ca să nu amintesc decât pe cele mai însemnate. Şi, iată, că deşi excursiunea a fost foarte obositoare (trebuia să facem zilnic, pe jos, un drum cam de 35 km.), totuşi nimeni nu s'a plâns şi cu drag ar fi plecat după o săptămână cu toţii iar. Excursiunea n'a fost lipsită de romantismul atât de dorit de tineret. Când, încălzindu-ne la un foc de tabără, ni-a servit «bucătarul» cel dintâi ceai, un fior par'că i-a cuprins pe toţi. Dormiam pe unde apucam şi mâncam ce puteam. Neuitat le va rămâneă cercetaşilor prânzul dela podul din Breaza, când dintr'un Leu ne-am săturat 11 inşi şi a mai şi rămas. S'a cheltuit de persoană cam 50 de bani la zi. La sfârşitul lui Iunie erau în Braşov 3 cete (à 12 persoane) de cercetaşi însufleţiţi. Ar fi de dorit, ca aceste începuturi, să nu se piardă, ci încurajate de oameni devotaţi, să ia un avânt tot mai mare.

Dau în cele următoare legile, cari au servit de bază la formarea «cetelor» braşovene.

Deviza cercetaşului român este: «Să fi treaz», adevă pregătit ca în tot momentul să faci şi să poţi face binele. Eşti treaz, când:

1. În cinstea ta de cercetaş se va putea pune totdeauna încredere deplină.

2. Vei fi credincios naţiunii, domnitorului, patriei şi religiunii a căreia aparţii.

3. Te faci folositor ţie şi altora.

4. Cercetaşul român este prietenul tuturor, fratele tuturor cercetaşilor de orice naţionalitate, religiune şi poziţie socială ar fi aceea.

5. Caracteristica ta să fie faţă de oricine: cavalerismul nobil.

6. Cercetaşul este prietenul şi ocrotitorul naturii.

7. Cercetaşul împlineşte fără murmur şi fără întârziere poruncile superiorilor.

8. Vei fi totdeauna vesel şi bine dispus.

9. Cercetaşul român va fi cruţător, va sprijini mişcarea antialcoolică.

10. Fii sincer în gândire, vorbă şi faptă.

După 4 săptămâni petrecute în ceată, tânărul cercetaş face în faţa celorlalţi promisiune solemnă, că va ţineă aceste legi, apoi conducătorul îl declară definitiv de cercetaş. — Aceste legi au fost alcătuite după regulamentul «boy scout»-urilor engleze.

(Sabin Oprean).

*

DI A. D. Xenopol şi universitatea românească din Ungaria. Ilustrul nostru istoric dela Iaşi se ocupă adeseori şi de trebuinţele noastre culturale. Astfel în timpul tratativelor de pace cu ministrul-preşedinte al ţării noastre dl Xenopol a tratat în mai multe articole judiciare problema «împăcării». Ca cea mai însemnată condiţie pentru o împăcare d-sa a pus universitatea românească, pe care ar trebui să o facă statul. D-sa ziceă, că dacă contele Tisza ni-ar da tot ce am cere, însă ni-ar

refuză universitatea — să se rupă tratativele cu el. «(Gazeta Transilvaniei» Nr. 15 a. c.) Dupăce tratativele au eşuat dl X. sfătuieşte pe fruntaşii noştri «să nu reînceapă cu nici un preţ tratativele... sau dacă le reîncep să pună în fruntea cererilor lor înfiinţarea unei universităţi româneşti în Transilvania» (Gazeta Trans. Nr. 52 a. c.)

Unora li se va părea exagerată stăruinţa d-lui X. pentru o universitate românească la noi, deşi aceasta ar trebui în adevăr să ne preocupe mai serios decât multe alte probleme. Căci dacă un popor nu poate trăi decât prin cultura sa, apoi cultura unui popor astăzi nu se poate susţine decât prin universităţi. Toate popoarele cari vor să numere ceva în viaţa universală îşi au universităţile lor. Până şi Musulmanii din India îşi au universitatea lor. Despre ei zice dl Iorga: Aceşti «locuitori indigeni nu sunt decât rudele de multă vreme despărţite ale Ţiganilor noştri. Aceşti Ţigani mohamedani, cu ceva educaţie engleză, au simţit în timpul nostru nevoia unei universităţi, şi au întemeiat-o. Şi ce admirabil e organizată universitatea musulmană din India! Într'ansa este o catedră, un glas care se aude totdeauna, pentru fiecare nevoie materială şi morală a unei naţiuni întregi» (Cf. N. Iorga: Nevoia reînnoirii cunoştinţelor istorice, pg. 36).

Cu toată dreptatea zice dl Xenopol, stăruind pentru universitatea românească: «Un popor nu-şi poate întări organismul său naţional fără înmănuşirea tuturor puterilor sale intelectuale în marele aşezământ cultural al unei universităţi. Toate popoarele cari vor să trăiască ca organism etnic deosebit, trebuie să-şi întărească întâi mintea sa în o organizare centrală, din care cultura şi ideea naţională să radieze ca un soare pentru a încălzi

şi a înviora toate straturile poporului şi toate unghiurile ţării lui. Deaceea toate popoarele, chiar cele mai mici îşi au universităţile lor».

Şi de aceea va trebui să stăruim şi noi din toate puterile noastre ca să avem o universitate proprie!

Universităţile noastre şi filologia românească. Profesorul Dr. N. Drăgan dela liceul din Nasăud a ținut în Sibiu o conferinţă despre «Istoria filologiei româneşti în sec. al 19-lea». Conferinţa aceasta, care ni-a dovedit că dl Drăgan e nu numai un om muncitor, ci şi un om priceput în domeniul filologiei, pe care îl reprezintă la noi cu demnitate, — ni-a prezentat toate curentele filologice româneşti dela început şi până azi şi pe toţi filologii români din trecut şi de astăzi. Bătaător la ochi a fost că în conferinţă nu s'a făcut amintire de rolul pe care l-au avut în dezvoltarea filologiei române cele două catedre de limba română dela universităţile din Ungaria.

L-am întrebat pe dl Drăgan cu privire la această reticenţă şi am rămas miraţi, când am aflat că aceste două catedre n'au adus şi mai ales nu aduc astăzi nici o contribuţie la studiul limbei române. — Şi se chiamă că avem catedre universitare de limba română!

Dintr'o convorbire cu un fruntaş al vieţii noastre politice:

«Cel mai bun liceu românesc din ţara aceasta e licenl din Beiuş, fiindcă acolo se învaţă de ajuns nu numai româneşte, ci şi ungureşte».

Fruntaşul nostru uită cât de puţin românească bună se poate învăţa la Beiuş, unde în clasele superioare (V—VIII) numai limba română şi religia se predă în româneşte, şi unde chiar şi în clasele inferioare câteva studii se predau ungureşte. —

Un alt fruntaș adaogă: «O să vie în curând vremea ca liceele noastre să se prefacă ele, de bună voie, în licee utracviste (cu două limbi de predare)».

Mentalitatea aceasta a unor frunțași ai vieții noastre politice e deosebit de interesantă. Ea explică multe lucruri paradoxale de astăzi.

Preparandie de fete. Cetim în ziare că P. S. episcop Tr. Frențiu a obținut dela Dl ministru de instrucție concesiunea de a înființa în Lugoj o preparandie (școală normală) românească de fete.

Necesitatea unei astfel de școli e în adevăr foarte mare și ne-am bucură dacă preparandia aceasta s'ar înființa cât mai curând — se înțelege, așa ca ea să fie o școală *românească*, iar nu hibridă, cum sunt preparandiile din Oradea-mare și Gherla, cari sunt aproape jumătate ungurești.

«Cerem revizor școlar»! Astfel strigă, de vreo câțiva ani încoace, învățătorii gr.-cat. români din arhidieceza Blajului și din dieceza Gherlei. (Vezi «Foaia școlastică», Blaj, Nr. 6 a. c.) Ei cer un revizor școlar confesional, iar Consistoriile nu vor să le încuviințeze această cerere justă.

Totuș învățătorii nu și-au pierdut speranța că glasul le va fi ascultat — și și noi sperăm că el va fi ascultat. Am dori numai ca aceasta să nu mai zăbovească mult....

Congresul învățătorilor ortodocși. Forurile superioare bisericești au încuviințat ca învățătorii români ortodocși din întreaga mitropolie să poată țineă un congres al lor. Congresul acesta se va țineă în luna Iulie sau August a. c. la Arad, sub conducerea comisarului consistorial P. C. S. *Roman Ciorogariu*, director seminarial.

Dorim congresului cel mai strălucit succes!

Examen de „maturitate“ politică în școala primară. Parlamentul țării noastre a votat în anul trecut o lege (art. XXXVII), conform căreia băieții cari absolvă șase clase primare au să depună un examen de absolvire, care îi îndreptățește, la vârsta de 24 de ani, la dreptul de vot electoral. La aceste examene vor asista și comisarii ministeriali.

Legea aceasta se va pune în practică încă în anul școlar curent.

Școlile primare din Maramurăș. În săptămânile din urmă a fost în Sibiu harnicul preot gr.-cat. din Dragomirești, dl Emil Bran, din comunicările căruia am aflat, că în școlile primare gr.-cat. românești din Maramurăș limba de predare e — cea ungurească. Românește se predă numai «Catehismul». — Și aceste școli sunt înființate și susținute de Români și pentru Români. Ele sunt conduse de consistorul din Gherla.

Școli cu limba de predare românească sunt în întreg Maramurășul abia vreo 7—8. Restul de peste o sută sunt toate cu limba de predare ungurească.

Și în Maramurăș avem și o «Asoțiațiune», a păr. vicar Tit Bud!

Din Bucovina. I. Învățătorii și profesorii români din Bucovina vor țineă în sărbătorile Rusaliilor un *congres cultural*, la Suceava. Congresul va dură trei zile și va trată următoarele chestiuni:

1. Educația învățătorimii (cum s'a făcut, cum se face, scăderile, cum să se facă în viitor — mijloace de îndreptare, cererea învățătorimii de a se perfecționa, cursuri de vară etc.)

2. Naționalismul în școala română (naționalizarea învățământului primar și secundar, piedecile ce se opun, înlăturarea utracvismului, introducerea istoriei române, schimbarea planului de învățământ etc.)

3. Activitatea extrașcolară a învățătorilor și învățătoarelor.

4. Organizația învățătorimii.

5. Eventualia.

Ar fi folositor ca la acest congres să ia parte și oameni de școală dela noi, din Ardeal.

II. Profesorul *Dr. Radu I. Sbiera* a scos de sub tipar o *Gramatică latină* pentru licee (Cernăuți 1913). Preful 3-90 cor.; legată 4-50. Atragem atenția profesorilor noștri asupra acestei cărți, care ar putea fi utilizată și la noi.

III. La universitatea din Cernăuți s'a abilitat ca *docent privat* pentru antichitățile grecești și pentru epigrafie dl *Dr. Teofil Sauciuc*, un Român, dela care frații noștri din Bucovina sunt în drept să aștepte un sprijin efectiv pe terenul culturii naționale.

*

Din noul pământ românesc. Dl Dr. Atanasie Popovici, singurul Român din Serbia care a făcut studii mai înalte în Apus, a fost numit la 15 Martie a. c. profesor la gimnaziul din Silistra. Dl Popovici se ocupă și cu ideea edării unei reviste pentru Românii din Serbia, cari până în timpul din urmă au fost cu desăvârșire ignorați de frații lor de prin țările mai înaintate.

li dorim dlui Popovici, care a petrecut ultimii zece ani în Germania, cele mai frumoase izbânzii.

ARTĂ.

Pictorul Gh. A. Mateiu. De origine din Sibiu, și-a făcut studiile la academia de pictură din Berlin, unde trăește și astăzi. În toamna anului 1913

a aranjat o expoziție aici în Sibiu, iar în Ianuarie a. c. alta în București. S'a remarcat ca un pictor de talent, în special în arta grafică. Nu ne putem decât bucura că din Ardealul nostru a răsărit un nou talent, dela care se așteaptă multe lucrări de artă.

*

Sculptorul C. Medrea. De origine din Mercurea Sibiiului și-a făcut studiile în Budapesta. A lucrat mai multe busturi și compoziții, cari au atras atențiunea asupra lui. De curând a făcut un proiect pentru monumentul aviatorului Vlaicu, pe care-l va ridică «Asociațiunea». Toate lucrările dovedesc un talent creator serios, care, dacă va fi sprijinit, va lăsa în istoria artă românești o pagină cu care Ardealul se va putea mândri.

Ar fi un mare păcat să nu se poată executa monumentul lui Vlaicu așa cum la concepul pictorul Medrea.

ECONOMIE.

Activitatea conferențiarului agronomic. Activitatea conferențiarului agronomic dl Aurel Cosciuc în lunile Ianuarie—Martie, a fost foarte intensivă. A ținut prelegeri populare în despărțămintele Oravița (în 8 sate), Panciova (în 4 sate), Vârșeț (în 21 sate) și Beiuș (în 9 sate), total în 42 sate 80 prelegeri și anume: 59 agronomice, 5 prelegeri despre «Insoțiri» îndeosebi însoțirile de credit, 8 prelegeri cu subiecte diferite și 8 cu schiopticonul despre vieța lui Isus.

În decursul lunii Martie a mai ținut prelegeri și în următoarele comune și anume: în Șona (despărțământul Făgăraș), Ghiriș (desp. Turda) și Zărnești.

În comuna Șona a făcut și un plan pentru o plantațiune mai mare de pomi, dând la fața locului toate în-

drumările necesare cu privire la făcutul propilor, săditul pomilor etc.

Cu ocaziunea târgului de vite de prăsilă ținut în 27 și 28 Martie în Sibiu, a stat mai multora într'ajutor la cumpărarea de tauri soiu curat de Pinzgau.

Roadele prelegerilor populare ținute de conferențiarul agronomic încep să se cunoască tot mai mult, mai cu seamă în acele locuri, pe cari le-a cercetat în mai multe rânduri. În multe părți au început economii noștri să-și grijască mai bine gunoiul de grajd, să folosească în măsură mai mare gunoiu măiestrit, să planteze pomi făcând pometuri mai mari, să-și îngrijească și să pună preț mai mare pe vitele de prăsilă. Așa bunăoară pentru cercul Beiușului s'au cumpărat 20 tauri de prăsilă soiu curat «Pinzgau» și de particulari mai multe vitele și vaci de prăsilă, cu ocaziunea târgului ținut în Martie aici în Sibiu.

A făcut propagandă intensivă și pentru înscrierea de membrii și cu ocaziunea prelegerilor s'au și înscris în total peste 400 membrii ajutători.

Prelegerile aceste populare la tot cazul vor da rezultate și mai frumoase, dacă și inteligenții de pe sate, domnii preoți și învățători vor sprijini cu tot dinadinsul activitatea conferențiarului nostru agronomic.

Ce privește starea culturală, morală și economică a poporului de pe sate, în Bănat e următoarea :

Analfabeți nu prea aflăm, având școale bune și oamenii cetesc mult. În fiecare sat se află cele mai diferite gazete. Așa că în privința culturală, dacă nu stăm chiar bine, dar nici rău.

Mai rău e cu partea morală. În Bănat, după vechiul obicei, sunt o mulțime de concubinate. Dintre satele cuttoreate de conf. agron. sunt unele în cari numărul concubinatelor trece

peste 200, și nrul copiilor nelegiuți peste 380. Un număr înspăimântător. Aproape în tot locul s'a încuibat — poate chiar în urma concubinatelor — sistemul de 1-2 copii. Femeile provoacă avorturi mai cu seamă prin masaj și multe au murit din aceasta. Drept urmare e că numărul copiilor scade așa bunăoară în Vlacovăț, numărul copiilor obligați de a cerceta școala a scăzut dela 150 la 69.

Pentru combaterea acestui rău în Ticvaniul-mare s'au făcut de particulari mai multe fonduri, că din venitele acestora să se dea ajutoare la familiile cari au 3 copii. Unele dintre fonduri s'au făcut cu 80-100 mii cor. dară n'ajută nimic.

Un alt rău sunt *sectele* cele multe. Nazareni, adventiști sau sâmbătari se află în număr mare. În Satu-nou mai sunt și așa numiții fotografiști. O sectă nouă adusă din America. Aceștia nu merg la oficiul stării civile ca să lege căsătoria civilă, nici la biserică să se cunune, ci pur și simplu așa cum sunt cu toții, mire, mireasă, nănași etc. cu lumânări în mână se duc la *fotograf* și fotografia le servește ca act, că ei au făcut ospăț.

În unele locuri sectele au fost introduse de oameni cari din aceasta au căutat câștig material, și sunt chiar așa de blăstămați ca și ceilalți. În multe locuri nu se mai sporesc, dar nici nu scad.

În satele grănițarești simțul de naționalitate lipsește, oamenii sunt învățați din vechime că în neamurile străine nouă, să privească pe «frații lor». Unde n'au fost grănițeri, acolo simțul național e bun.

Ce privește starea *economică*, ar fi bună. Economia însă o poartă primitiv. În părțile Oraviței plugăria e neglijată, oamenii sunt învățați să câștige ușor din prune și vii. În cele-

lalte părți unde nu sunt vii, cultivă grâu și cucuruz, încolo apoi aproape nimic altceva. Se înțelege, că fiind economia în felul acesta primitivă, n'au nici câștigul care ar putea să-l aibă și *în urma luxului mare* — mai cu seamă *la Jemei* — în multe locuri au datorii și emigrează în mase la America. Din Grebenaș bunăoară au emigrat chiar și de aceia cari au 40 jug. catastrale de pământ.

În vreo două sate se ocupă în măsură mare cu legumărit, de pildă în Greovaș. Aceștia și sunt în stare bună și cumpără foarte mult pământ dela satele vecine.

Mult este de făcut și în Bănat, luând multele scăderi ale poporului în considerare, dintre cari am amintit pe scurt unele.

În părțile Beiușului și Vașcăului, stările sunt în general rele. Oamenii sunt săraci, pământ au foarte puțin și la aceasta se mai adaugă încă și anii răi din trecut. În multe părți — poate chiar în urma sărăciei — bântue patima beției. Poporul pân'acum a fost lăsat în știrea lui Dumnezeu. Nu s'a făcut nimic pentru luminarea lui. Deabiă în timpul ultim s'a pornit o mișcare intensivă pentru deșteptarea și luminarea poporului. Speranța într'un viitor mai bun este, luând în considerare interesul viu manifestat de țărani, cari aleargă și ascultă cu dor sfaturile ce i se dau.

ACTIVITATEA ASOCIAȚIUNII.

Monumentul lui Vlaicu. Pentru a ști ce sumă s'a adunat pentru proiectatul monument al lui Aurel Vlaicu, comitetul central a hotărât să roage pe toți ceice au adunat sume spre acest scop să le pună la dispoziția Asociațiunii, ca să se poată începe lucrările pentru executarea monumentului. Ar

fi de dorit ca inaugurarea monumentului să se facă la împlinirea anului de doliu, în Septembrie a. c. Rugăm deci și pe această cale, ca toți cari au adunat sume pentru acest scop să le trimită fără întârziere biroului Asociațiunii.

*

Biblioteca populară a Asociațiunii. Ca să se vadă ce jertfe aduce Asociațiunea pentru răspândirea culturii în popor, iată socotelile acestei publicații pe trimestrul an 1913.

Tipar, expediție, etc. K 18,232.94
Incassări dela membri „ 13,173.15

Rezultă deci o pierdere de K 5,066.79

Adecă cincimii șasezeci și șase coroane pentru o singură publicație. Credem că toți fiii acestui popor simt ca și noi, cum le năpădește de rușine sângele în obraz.

Patru milioane de Români nu sunt în stare să acopere nici măcar cheltuielile efective ale unei biblioteci menite să răspândească știința de carte până în cea din urmă colibă.

Socotelile «Bibliotecii populare» pe anul 1914 vor fi și mai triste, dacă cei chemați să lucreze pentru deșteptarea poporului vor desfășura aceeaș regretabilă indiferență față de străduințele Asociațiunii. Cu adevărat:

Vai de biet Român, săracul
Indărât dă tot ca racul!

*

O pildă bună. Primum următoarele: «E îndeobște cunoscut că «Asociațiunea» prin on. comitet central face an de an sforțări uriașe pentru înaintarea culturală a poporului român dela sate. Jertfele ce le face «Asociațiunea» din centru numai așa vor fi și sunt încununuate de succes, dacă cărturarilor satelor își vor înțelege datorința, ce o au a de răspândi și ajuta aceste nizuințe bune.

Nu atât lipsurile poporului din anul trecut, cât mai mult lipsa de apostoli adevărați ai culturii poporului nostru sunt cauza că numărul abonaților la Biblioteca populară a Asociațiunii a scăzut. Cazul din comuna Poiana Sărată (Treiscaune) dovedește aceasta. La stăruința preotului și a unui meseriaș s'au înscris 40 de membrii ajutători, s'a reorganizat agentura, începându-se o activitate intensivă pentru luminarea poporului».

Despre discuția din «Gazeta Tr.» în jurul «Bibliotecii populare a Asociațiunii» vom vorbi altădată.

Cursurile „Asociațiunii“. Când se vor termina aceste cursuri, vom vorbi pe larg despre ele într'un articol special. Până atunci trebuie să reprobăm știrile tendențioase și false, pe cari le publică ziarul «Românul» din Arad despre aceste cursuri. E foarte regretabil că ziarul partidului nostru național în loc să sprijinească instituțiunea noastră în străduințele ei de a răspândi cultura în sânul poporului nostru și de a crea legături sufletești între cărturarii dela noi și din România, pune coloanele sale la dispoziția unor corespondenți anonimi fără răspundere, chinuiți de patimă și de ură, cari vreau numai zizanie și ceartă. Cu anonimi nu putem stă de vorbă. Rugăm, însă, pe d. Vasile Goldiș, directorul ziarului oficial, să binevoiască a ne lămuri, care punct din programul național îl îndeamnă să ia asemenea atitudini față de Asociațiune? Nu crede că d-sa, împreună cu anonimii corespondenți, ar fi datori să înlocuiască criticile false și răutăcioase cu o muncă pozitivă?

Abecedar pentru cursurile de analfabeți. Unul dintre meritele instituțiunii noastre e și aranjarea cursu-

rilor de analfabeți, cari până acum au dat rezultate mulțumitoare. Pentru ținerea acestor cursuri s'au împărțit în fiecare an premii și s'a trimis gratuit abecedarul de I. Bota. În ultimii doi ani s'au împărțit 6500 de abecedare de I. Bota în preț de 2080 de cor. — În toamna acestui an va apărea abecedarul de N. Iosif, premiat de Asociațiune, care se va pune gratuit la dispoziția tuturor comunelor, unde se vor ține cursuri.

Premiul A. Murășan. În urma concursului publicat pentru împărțirea premiului Andreiu Murășian de 300 cor. pe anul 1913, au intrat două lucrări: «Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș» de Nicolae Aron și «Alte vremuri», schițe și povestiri de Gh. Stoica.

Despărțăminte. S'au mai împărțit ajutoare de câte K 50 pentru ținerea prelegerilor populare desp. *Agnita* și *Diceosânmărtin*. — Secretarul Oct. C. Tăslăuanu a ținut adunarea de reorganizare a despărțământului *Făgăraș* în 14 Martie, alegându-se director d-l N. Borza, protopop, și înscriindu-se 1 membru fondator, 3 membri pe vieață și 10 ordinari. — S'a înființat un nou despărțământ în *Sighet* (Maramurăș). Adunarea de constituire s'a ținut în 25 Februarie a. c. Director a fost ales d-l Dr Vasile Kindriș, adv. — S'a reorganizat despărțământul *Hălmeagiu* la 1 Martie. Director s'a ales d-l Cornel Lazar, protopop. Un nou despărțământ se va înființa în *Alibunar*.

Aviz.

Rugăm din nou pe domniile directorilor ai despărțământelor să binevoiască a ne trimite obligațiunile membrilor, ca să nu fim siliți a întrerupe expediția revistei «Transilvania». Acest număr se mai trimite și membrilor cari nu sunt în regulă cu achitarea taxei.

Biroul Asociațiunii.